

PETTER KUKKONEN

OLIIVI
PUUT
EIVÄT
KOSKAAN
KUOLE

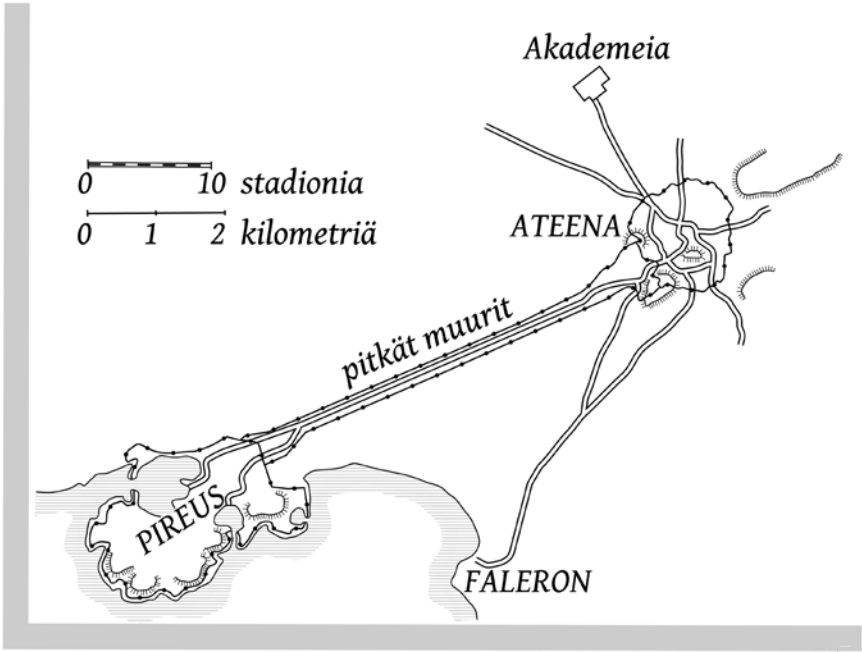
DOCENDO

Vapaasti jaettava

**LUKU-
NÄYTE**

Ateena

PETTER KUKKONEN

OLIVE
PUUT
EIVÄT
KOSKAAN
KUOLE

DOCENDO

Copyright © Petter Kukkonen ja Docendo 2020

Tämän teoksen tekstin ja kuvien jäljentäminen ilman lupaa painamalla, monistamalla, skannaamalla tai muilla tavoin kielletään tekijänoikeuslain mukaisesti.

Kansi: Päivi Veijalainen, Huhtikuu

Taitto: Keski-Suomen Sivu Oy

Piirroksat: Kathleen Weiß

Kartat: Mika Rissanen

Kustantaja:

Docendo, Jyväskylä

puh. 044 7270 250

info@docendo.fi

www.docendo.fi

ISBN 978-952-291-801-7

Livonia Print 2020

1. KIRJA – Ateena 9
2. KIRJA – Karkotus 111
3. KIRJA – Lähettiläs 233
4. KIRJA – Harjoitusleiri 343
5. KIRJA – Olympia 481
6. KIRJA – Juhlavieras 593
7. KIRJA – Sota 683

*Tämän kaiken on ylös kirjoittanut Alekos, Panoksen
poika, ateenalainen. Tapahtumat käsittelevät
yhdeksänenkymmenennenkahdeksannen ja
sadannennejännenten olympiadin välistä ajanjaksoa.*

1. KIRJA

Ateena

1

Maailma, kansat maailman sylissä ja ihminen kansojen keskellä ovat kuin aaltojen ikuinen liike meressä, ja minä putkahdin maailmaan aikana, jolloin aalto vyöryi jyrkässä laskusuunnassa.

Tähän epätoivoiseen seikkaan vedoten paljastan, että vain sadunhoitoiset muusat kuljettavat ohutta ruokokynää papyruksen päällä. Miksi sitten kirjoitan näytelmäni? Ehkä kirjoitan siksi, ettei oma mieleni järkkyyisi enempää ja kykenisin löytämään rauhan vanhuuteni päivien ratoksi. Mutta enemmän kuitenkin sen vuoksi, ettei yksikään toinen valtio enää hukkuisi omaan itseriittoisuuteensa; ehkä minuun on vanhemmiten muuttanut sydän, joka tahtoo opettaa ja tehdä maailmasta paremman paikan.

Lapsenpäästäjä auttoi minut maailmaan, kun Ateenan arkonttina toimi Mystikhides ja elettiin yhdeksänkymmenennenkahdeksannen olympiadin kolmatta vuotta* eli vuotta, jolloin kilpailtiin Pythian kisoissa. Samana vuonna Syrakusan tyranni Dionysios I valtasi Rhegionin ja möi kaikki sen asukkaat orjiksi. Yhtä lailla Boiotian Plataian jälleenrakentaminen teebalaisten ja spartalaisten aiheuttaman tuhon jäljiltä muistuttaa vuodesta, jolloin lapsenpäästäjä osoitti minulle maailman valon.

Nimeksi minulle annettiin mahtipontisesti Alekos, joka tarkoittaa ihmisten puolustajaa. Minua viisaammille ihmisille jääköön se raskas työ arvioida, olenko elänyt nimeni veroisen elämän vai olenko hukanut minulle suodun ajan joutavanpäiväiseen elosteluun.

Synnyin näet tähän maailmaan, Hellaan karuakin karumpaan erämaahan, kun Ateena ei enää ollut tarujen Ateena vaan rahvaanvallan veltostama, verta vuotava ja raadeltu kuori, josta uljas ateena-

* 386–385 eaa. Antiikin Kreikassa vuodenvaihte ajoittui keskikesään.

laisuuden henki oli valunut aikaa sitten maanrakoon. Tämä hengetömyys ja loppua edeltävä aika verhottiin menneiden aikojen ylenpalttiseen ihannointiin, taitavien puhujien kyhäilemiin korulauseisiin sekä kansaa innostaviin puheisiin taiteesta ja urheilusta, mutta vain harvat julkesivat uhmata yleistä mielipidettä ja puhua asioista niiden oikeilla nimillä. Ateena, surullista mutta totta, eli mennyttä aikaa.

Agoralla ateenalaiseen mieleen istutettiin vanhakantaista kiihkoa persialaisia vastaan käydyn sodan menestyksekkäistä vaiheista, Thermopylaista, Plataiasta, Marathonista, Salamiin taistelusta, ja siitä kuinka pienintä ongelmaa ei siintänyt näköpiirissä. Ja harva se päivä uusi retoriikan mestari kipusi esiin puhuen ihmiset pyörryksiin.

Mutta kapakoissa ja pidoissa, kun miehet humaltuivat viinistä ja huilutyttöistä, ongelmat lipuivat pintaan ja puheenparreksi, ja Ateenan likaisten sivukatujen ja kalmanhajuisten kujien ilmapiiri lymysi synkkänä ja alakuloisena. Jopa hyvien ja eteenpäin pyrkivien ihmisten saattoi havaita kuljeskelevan päät painuksissa ja ryyppävän itsensä ilta illan jälkeen tukevaan humalaan, sillä ihminen ei ole koskaan niin alakuloinen ja köyhä, etteikö hän kykenisi hukuttamaan niin iloaan kuin suruaan rahvaan suosimaan kykeoniin tai viiniruukkuun.

Syntymääni edeltävä aika, niin kuin se on minulle kerrottu, muistetaan kurjana, jumalten hylkäämänä ajanjaksona. Näet kotipolikseni, Ateena, lähestulkoon hävitettiin sisällissodan rauettua heti yhdeksännenkymmenennenneljännen olympiadin alkaessa, milloin Thessalian Krokinas voitti stadionin juoksun Olympian lehdossa.

Silloin Ateena oli voitettu, raiskattu ja häpäisty, ja jos alhaisten teebalaisten neuvoa olisi kysytty, ei kiveä olisi jäänyt kiven päälle. Ateenalle ei yksinkertaisesti jätetty muuta vaihtoehtoa kuin häpeällinen antautuminen. Ja pian Spartan Lysandros purjehti Ateenaan julistamaan ankarat rauhanehdot, joiden pykälää noudattaen Ateenan ja Pireuksen sataman väliset pitkät suojamuurit revittiin maan tasalle, maanpakoon ajetut miehet kutsuttiin takaisin kotipolikseen ja Ateenan kerran niin mahtava laivasto luovutettiin kahdeksaa alusta lukuun ottamatta Spartan haltuun. Ateena myös sitoutui antamaan sota-apua Spartalle aina tämän sitä vaatiessa.

Pitkään ei hirmuvalta Ateenassa kuitenkaan kukoistanut, kun kansanvalta jälleen palautettiin. Ateena sai rauhan, mutta kuinka jatkaa eteenpäin, kun raskaat verot painoivat ja Athenen temppeleissä sijaitseva valtion kassa kaikui tyhjyyttään, kansakunnan viisas Sokrates lepäsi myrkyin nielleenä, voittamattomaksi uskottu laivasto oli tuhottu viimeistä kolmisoutua myöten, kaksi kolmasosaa kansalaisista oli menettänyt henkensä sodassa sekä kaduilla riehuviissa taudeissa ja hitakaisesti maasta versojaan työntävät oliivipuut kituivat poltettuina maan syövereissä.

Montaa riviä en halua kirjoittaa kreikkalaisten veljien keskenäisestä sodasta, koska siitä on kirjoitettu tolkuttomasti ja puhuttu vielä enemmän ja jokainen kreikkalainen tuntee kipeän piston rinnassaan kuullessaan tarinan kauheudet yhä uudestaan ja uudestaan, sillä muisto ei koskaan haudaudu Hellaan kallioon vaan kulkee ihmisten mukana huomiseen päivään.

Onnekseni minun ei ollut tarvinnut omin silmin nähdä kaikkein kauheinta, ajattelin vielä silloin, kun olin nuori ja aloin ymmärtää maailman menosta ja isieni suurista sotavoitoista ja -tappioista.

Suuren kadotuksen jälkeen Ateena alkoi nousta. Pian uudet verot nousivat esiin spartalaisten tuhoamista oliivipuulehdoista ja poltetusta maasta. Olympian kisat, kuten muutkin suuret urheilukoitokset nostivat pitkästä ajasta päätään keräten arvoisensa osanottajalistan innokkaine katsojakuntineen. Demokratia palautettiin Ateenaan. Taiteeseen, runouteen ja kirjallisuuteen pyydettiin jumalten siunausta ja puhallettiin uusi, kirkkaana loistava liekki. Myös gymnasioneiden kuntoa kohennettiin ja pian niihin virtasi jonoittain vetreillä lihaksilla ja tuoreilla ajatuksilla varustettuja miehenalkuja, joilla, kuten viisaasti sanotaan, oli elon puutos ja kaikenlainen hätä pontimenaan.

Sitten viisaat kehottivat miehiä hankkimaan itselleen toisen vaimon, jotta huutava ihmiskato saataisiin pikimmiten korvattua. Uudet lait kuultuaan miehet ostivat kuuliaisesti itselleen orjattarien ja vapaiden muukalaisten joukosta jalkavaimoja, joiden päälle he sitten ripottelivat pähkinöitä heitä kuitenkaan kihlaamatta. Naisia käskettiin hylkäämään öljyt ja voiteet, joita he mieluusti levittivät kohtuihinsa estääkseen lapsien synnyn, lisäksi heitä kehoitettiin yhtymään mieheen

aina kun kotiaskareiltaan ehtivät, jotta Ateenan kunnianpäivät taas kerran koittaisivat.

Uusi, kiivas nousukausi käynnistyi. Usko paremmasta valtasi ihmisten mielet, kaupankäynti virkosi ja elämänhalu valtasi Ateenan kadut ja juottolat. Pahin oli ohi, uskotteli siihen aikaan moni ateenalainen mielessään, mutta pahempaa, paljon pahempaa oli luvassa, kuten sen tätä kirjoittaessani tiedän. Sillä ainiaan on niin, että täpärästi täydellisestä tuhosta selvinnyt nostaa vielä kertaalleen päätään, kohottautuu yli esteiden, mutta unohtaa vanhat virheensä ja – kaatuu uudelleen, lopullisesti.

Näet Kreikan tapoihin kuuluu, että liittolaiset kääntävät aina selkänsä vahvinta veljeä vastaan, kunnes pusertavat tahtonsa läpi ja syntyy uusi liittouma, joka jälleen petetään veljeyden nimissä. Ja näin kehä kiertää ajasta aikaan. Ja Hellaassa totisesti tunnettiin liittoumat ja niiden eripuraiset purkautumiset ja uudelleen rakentamiset.

Tästä kaikesta kirjoitan kuitenkin vasta myöhemmin.

Syntymäni hetki osui loppukesään, vuoden toiselle kuukaudelle. Tuolloin käsillä oli yhdeksännekkymmenennenkahdeksannen olympiadin kolmas vuosi, jolloin järjestettiin perinteiset Python muistokisat Apollonille. Myös maankuulu Platon perusti samaisena vuonna gymnasionin Ateenaan, Akademeian lehtoon. Samana vuonna Italiassa, kaukana Joonianmeren takana, piskuinen, lähestulkoon maan tasalle poltettu Rooman kaupunki sai uudet murinsa pystyyn gallialaisten taannoisen hyökkäyksen opettamana. En kuitenkaan osaa selittää, miksi mainitsen juuri näitä tapauksia syntymävuoteni vakuudeksi, ehkä siksi, ettei syntymävuoteeni sittenkään liity mitään suurta tai jumalallista, joita jokainen meistä hartaasti toivoo matkallaan erityiseksi ihmiseksi ja heerokseksi.

Ensimmäisistä elinvuosista muistan verraten vähän, kuten ihmiset yleensä, mutta sen kuitenkin muistan, kuinka valtavasti tykkäsin leikkiä vedessä. Vesi elementtinä, kuten myös alituinen puhdistautuminen, kuuluvat ateenalaisten arkeen siinä kuin jurottaminen ja miekalla sohiminen spartalaisille. Veden merkityksestä koko Kreikassa kertokoon se, että kapeimmassakin Hellaan puropahasessa asustaa jumaluus, eikä armeija koskaan ylitä jokea uhraamatta ensin joen jumalille.

Isäni nimi oli Panos. Häneltä opin siisteyden merkityksen. Hän peseytyi huolellisesti aamuisin ennen poliittisille toimilleen lähtöä sekä vielä toisen kerran illalla ennen kuin kiiruhti uusille, aamuisia tärkeämmille asioille, joihin lukeutui ainakin viiniruukun kallistelu, erilaisten ajatustyötä vaativien ideoiden syvämietteinen tutkiskelu, huilutyttöjen viehättäviin sävelmiin haltioituminen sekä heidän muodokkaisuun vartaloihinsa kajoaminen. Mutta kun äiti joskus harvoin koh-tasi isän ja mainitsi sanasen viinistä ja huilutyttöistä, sylkäisi isä maahan, kirosi ja painui matkoihinsa. Tällainen oli vanhempieni rakkaus ja kiintymys toisiaan kohtaan. Tosin uskon useimpien ateenalaisten pariskuntien tuudittautuneen samanmoisen rakkaustarinan pauloihin, kuin mitä isä ja äiti minulle kotona sanattomasti opettivat.

Hellyydellä muistan päiviä, jolloin äiti riisui minut ilkosilleen ja pesi puhtaaksi soikeassa saviastiassa, jonka viileä vesi pisti jäseneni hytise-mään kylmästä. Sitäkin ihanampi oli painautua äidin lämmintä rinta-kehää vasten, etsiä lämpöä ja turvaa kolkon maailman uhatessa pienen lapsen yksinkertaista mieltä. Samaan aikaan, jos isä suinkin sattui vierailemaan kotona, loikoili hän nivusiaan raapien asuntomme huterassa kylpyammeessa, jonka savikuori silloin tällöin murtui ja vesi ryntäsi maahan isän kipakkaa sadattelua pakoon. Juuri tällaiset tapahtumat juurtuivat lähtemättömästi pienen lapsen mieleen, ja toisinaan ne piir-sivät vienon hymyn häivähdyksen äidin muuten niin totisille kasvoille, kunnes isän äkäinen murahdus pyyhki äidin kasvot ja elämän pinttynyt jälkimaku maalasi ne uudelleen kolkoin värein.

Makoisista kylpyhetkistä nautiskellessasi ja pienen lapsen huoletonta arkea taittaessani perheeseen putkahti yllättäen uusi asukki. Liekö tulija ollut Ateenan uusitun lapsipolitiikan tulos, en osaa sanoa? Itse en tosin muista tapahtumien kulusta kovinkaan paljoa, joten kirjoi-tan siten kuin perheemme pedagogi-orja on tarinan minulle myöhem-mässä vaiheessa kertonut.

Apaturian aikana, tai Zeus yksin tietää milloin, isäni oli päätenyt siihen tulokseen, että tarvitsen rinnalleni leikkiverin. Äitini kuih-tunut sulo tosin ei häntä enää viehättänyt, joten avioliittoon hän ei enää uusia lapsia tahtonut. Niinpä eräänä päivänä, hieman Apaturian

perästä, isä kiikutti kotiin tiukkaan kangaskaistaleeseen kapaloidun vauvan. Ikuiseksi arvoitukseksi jää, oliko isä humalapäissään ostanut vauvan joltakin lapsen itkuun kyllästyneeltä isältä, vai oliko uusi tulokas hänen salaisen jalkavaimonsa maailmaan ähkäisemä aikaansaannos, vaimon, joka oli viskannut ehkäisevät voiteet romukasaan kuulutuaan viisaiden kehotukset? Vai oliko vauva Traakiasta, Kaariasta tai peräti Fryygiasta kaapattu orja?

Oli asian laita kuinka tahansa, isän kotiin kiikuttama vauva oli onnekas – tavallaan. Yhtä hyvin lapsi olisi voinut jäädä heitteille ja varmaan kuolemaan, mikä oli yleistä Ateenassa, jos lapsi ei sattunut miellyttämään perheen päätä ja tämä ei halunnut lasta kasvatettavakseen. Spartan vanhimmat sen sijaan tarkastivat syntyneet lapset kylvettämällä nämä viinissä. Jos lapsi pökertyi polskiessaan viiniastiassa, se julistettiin liian heikoksi elämää silmällä pitäen ja tuomittiin kuolemaan.

Uusi tulokas oli siis nähdäkseni onnekas, koska hänelle oli suotu elämän lahja, joka varmistettiin hänen päästyään perheemme viralliseksi jäseneksi. Tosin vasta seuraavan vuoden Apaturian kolmantena päivänä isäni Panos uhrasi jumalille ja lapsen nimi kirjoitettiin valtion viralliseen kirjaan. Tämä jalo teko osoittakoon isäni inhimillisen puolen, niin paljon vaikeampaa velipuoleni elämä olisi orjana ollut.

Kohta tulokas istutettiin lieden ääressä vartioivan pedagogi-orjan syliin, josta lapsi katseli ympärillään hääriviä ihmisiä silmät ymyrkäisinä, mutta jäseniään hän ei tiukan kapalon vuoksi kyennyt liikuttelemaan, vaan oli kuin kuoren sisään sullottu jyvä. Hiljaa lapsi istui pedagogi-orjan sylissä tirahtamatta säälistävään itkuun. Vain vaimeasti hengittäen vauva ihmetteli kuinka orja ja äiti häärsivät parhaan taitonsa mukaan hänen välittömässä näköpiirissään ja väittelivät kiivaasti lapselle annettavasta nimestä.

Lopulta äiti sirotti orjan ja vauvan päälle viikunoita, pähkinöitä sekä kourallisen makeisia, mutta kömpelö kun oli, kätensä hipaisi pöydän reunalla kuumottaneeseen viinipikariin, joka putosi ja pirstoutui lattialle. Tämän hyvän enteen nähtyään sivulta tapahtumien kulkua seurannut isä ryki kurkkunsa selväksi ja julisti pojan nimeksi Dionysios, viinin jumalan mukaan. Niin velipuolelle lahjoitettiin nimi, Dionysios, ja hänestä tuli perheemme jäsen. Vielä seremonian päätyttyä isä heristi

varoittavaa sormiaan minun ja Dionysioksen nenän edessä ja vannotti meitä uhraamaan Athenelle sekä hänen isälleen Zeukselle, jotta elämämme polku kulkisi jumalten suosion saattamana. Tästä rituaalista ja isän sanoista ymmärsimme yhtä paljon kuin persialaiset syvästä falangista, vasta myöhemmät vuodet ovat paljastaneet meille sanojen taakse kätkeytyvän idean.

Nyt äidin arvoesineenä vaalimaa pesuvatia oli jakamassa kaksi vilkasta lasta. Aluksi olin närkästynyt Dionysiokselle, kun hän sotki hyväksi toteamani leikit ja myös sille, kun jouduin jakamaan ennen minulle suunnatun huomion toisen lapsen kesken. Pian kuitenkin unohdin ristiriidat ja aamun valjetessa yöstä huikkasin lapsen vilpittömät terveiset niin Zeukselle kuin Dionysioksellekin, joka kömpi perässäni kohti päivän leikkejä.

Meidän päivittäisiin huvituksiimme kuuluivat vedessä lutraamisen ohella monenlaiset pelit ja leikit, joita toimitimme aamusta iltaan pedagogi-orjan valvoessa horjuvia askeleitamme. Orja, jota me nimenomaisesti tahdoimme pedagogi-orjaksi nimitettävän, mutta jota myös Zoltariksi ja lastenvalvojaksi kutsuttiin, seurasi meitä kaikkialle minne vain pienet jalkamme meidät kantoivat. Samoin hän oli läsnä jokaisessa arjen askareessa, ja usein orjat haudattiin yhteiseen hautaan sen perheen kanssa, jota hän oli elämänsä varrella palvellut.

Meidän orjamme oli hauska veikko. Toisinaan minusta tuntui siltä, kuin orja ennen vangitsemistaan olisi ennättänyt matkustaa jok'ikisessä tunnetun maailman kolkassa, sillä hänellä oli kerrottavaan tuhat tarinaa maailman piiriä asuttavista kansoista sekä heidän oudoista tavoistaan ja uskomuksistaan. Vasta vanhemmiten opimme ymmärtämään, ettei orja ole ihminen, vaan työkalu, jota kohtaan ei maksa vaivaa suoda hyviä ajatuksia.

Kieritimme palloa kadulla, mutta kyllästytyämme pallopeleihin ojensi orja minulle hyrrän ja Dionysiokselle luunappulat, joita kokeilemalla ja pyörittelemällä vierähti seuraava hetki päivästä. Pian liityimme naapurin lasten leikkeihin. Hyppäsimme ruutua ja pukkihyppyä, keinuimme villisti sekä heitimme tarkkuutta pienillä saviastian palasilla ja kivihipuilla. Se lapsista julistautui voittajaksi, joka osui lähimmäksi orjan sandaalin kärjellä maahan piirtämää ympyrää. Lopulta riitauduimme

tarkkuusheiton voittajasta, jolloin pedagogi-orja kutsui meidät luokseen ja käski istua viereensä maahan.

Hän tarinoi meille tarinan eräästä orjasta, joka oli työskennellyt kauempana Ateenan muurien ulkopuolella sijaitsevalla maatilalla, jonka isäntä oli kohdellut orjaa kaltoin, hakannut tätä harva se päivä ja näännyttänyt nälkään. Mutta eräänä päivänä kesken peltotöiden, nopeakinttuinen kun oli, pinkaisi orja hurjaan juoksuun eikä jarruttanut ennen kuin törmäsi Theseuksen pyhätön peräseinään. Tässä kohtaa lapsikattras repesi iloiseen nauruun, kunnes orja nosti kämmensä rauhoittumisen merkiksi. Näin hurjasti rynnättyään ja ehdittyään pyhätön suojaan, lukeutui orja turvapaikkaoikeuden piiriin, ja ankara isäntä oli pakotettu myymään hänet eteenpäin. Huokaisimme Dionysioksen kanssa helpottuneina orjan kohtalosta, mutta sitten uteliaina kysyimme minne orja tämän jälkeen joutui ja oliko hänen uusi isäntänsä hyvä vai huono? Pedagogi-orja oli kuitenkin viisas, hänellä oli lämmin hymy ja lämmin sydän ja vain salaperäisen silmäniskun hän lahjoitti vastaukseksi.

Innostuimme orjan tarinasta siinä määrin, että tahdoimme kuulla kaiken nopeajalkaisista ihmisistä. Myös tiesimme, että Hellas oli pullollaan huimaa vauhtia pinkovia urheilijoita ja sotilaita, ja toinen toistaan hurjempat sankaritarut todistivat heidän jumalallisia suorituksiaan Olympian lehdossa. Eikä Kreikka kantanut vahvoilla käsillään ainoatakaan lasta tai nuorta, joka ei olisi ihannoanut urheilusankareita ja halunnut kohota juuri heidän kaltaiseksi puolijumalaiseksi heerokseksi. Jokaiselle lapselle muodostui jo varhain vahva mielipide mieleisestä lajista ja jokainen valitsi suosikkinsa omien mieltymystensä perusteella joko voimaan, nopeuteen, taitoon, kehon harmoniaan tai kaikkiin yhdessä vanhoen.

Viihtyisästi ja opettavaisesti pedagogi-orja tarinoi meille. Pettymykseksi huomasimme hämärän jo laskeutuneen Ateenan ylle ja tiesimme, että oli aika painua sisälle, kunkin lapsen omaan kotiinsa, kunnes nousevan auringon valo jälleen herättäisi kotikulmamme, Meliten kadut, täyteen eloon ja lasten nostattamaan mekkalaan. Niin orjan tarinoita vaivihkaa kuulemaan hiipineet naapuruston lapset kömpivät pystyyn ja taapersivat koteihinsa leveästi haukotellen.

Näiden mielenkiintoisten tarinoiden kautta opimme maailmasta sen, mitä pieni lapsi siitä yleensä voi kasvun varhaisessa vaiheessa kalloonsa painaa. Yhä uudestaan orja jaksoi kutsua lapset rinkiin ja yhä uusien tarinoiden virratessa hänen loputtomasta arkustaan hän puski meitä pienokaisia tiedon tiellä eteenpäin.

Sisälle livahdettuani ja nopeasti peseydyttyäni riisuin lyhyen, vyötömän kitonin, haukkasin palasen makoisaa sipulia ja asetuin mukavasti pitkälleni olkien päälle. Kohta myös äiti oli saattanut päätökseen iltapuuhansa ja lueteltuaan joitakin ohjeita yläkerran makuukatokseen sulkeutuvalla pedagogi-orjalle, hän laski koti- ja varastoavaimet kaulastaan, polvistui viereeni ja silitti minut uneen. Dionysiokseen hänen äidinrakkautensa ei samalla tavoin koskenut, ja niin veljeni oppi heti pienestä pitäen nukahtamaan omin avuin. Nukahdettuani äiti sulkeutui gynakeioniin omien huoliensa uuvuttamana.

Joskus havahduin unesta, kun isä rymisteli viinin suomilta huvituk-siltaan kotiin ja kolisteli matkallaan yläkertaan. Monesti isä kallisteli viiniruukkua aamuvarhaiseen ja väitteli Ateenan poliittisesta ilmapii-ristä mukanaan tuomiensa ystävien kanssa aina siihen asti kun nou-seva aurinko ja täyteläinen humala hiljensivät kiivaan keskustelun yläkerrassa. Sen verran hän sentään kunnioitti perhettään, ettei järjestä-nyt yöllisiä pitoja alakerrassa, missä juhlat yleisen ateenalaisen tavan mukaan pidettiin.

Jälleen aamulla, kun aurinko viritti ensi säteensä ja Meliten kadut heräsivät eloon ja aherrukseen, huikkasimme tervehdyksemme Zeuk-selle ja valmistauduimme aamutoimiin. Isä peseytyi, hörppäsi suullisen viiniä, viskasi suuhunsa leivän kannikan ja painui töillensä. Toisi-naan hän vaelsi kauemmaksi Pireuksen satamaan valvomaan kaupal-lisia etujaan, toisinaan hän suunnisti Agoralle politiikan tuulia haiste-lemmaan.

Ateenan valtio jakautuu lukemattomiin kaupunginosiin, ja demos, jonka rajamailla asuimme, oli nimeltään Melite, joka tunnettiin pää-osin köyhäinalueena. Vaikka suurin osa ihmisistä omisti asumuksensa ja eli kelvollista elämää, harva se päivä saimme todistaa, kuinka jonkun vaikeuksiin ajautuneen vuokralaisen talonovi revittiin irti ja hänen

pääsystä kaivolle estettiin. Näin ihmiset menettivät kotinsa ja joutuivat viettämään yönsä kaupungin kylpylöissä hakien niiden kuumien uunien kupeista niin lämpöä kuin lohtuakin.

Melite sijaitsee Ateenan kaupungin länsiosassa, saventalajistaan kuuluisan Kerameikoksen eteläpuolella. Puolestaan Melitestä Agoralle, suurelle keskusaukiolle, ei kerry matkaa kuin kivenheitto, joten päivisin Meliten asukkaat haistoivat Agoran kiivaan ilmapiirin ilman että heidän tarvitsi jalallaan astua ihmisvilinään ja rasittaa korviaan kauppiaiden ja puhujien äänivyöryllä. Myöskään Melitestä itään jäävälle Akropoliille ei kertynyt taivalta kuin ehkä kolme tai neljä stadionia,* joten toisinaan jumalat oleskelivät paljon lähempänä kuin arvasikaan.

Meidän asuttamamme talo oli hyvin yksinkertainen. Talossa oli kaksi kerrosta, joista isä valtasi yläkerran. Äiti, minä, Dionysios sekä orja vietimme aikamme alakerrassa, josta löytyi myös erikseen naisten touhuille pyhitetty huone, gynakeion, sekä vaatimaton pesupaikka saviastioineen. Monet meitä varakkaammat perheet koristivat talonsa pronssilaatoilla, mutta nuuka Panos ei katsonut laatoittamista tarpeelliseksi, ja niin saimme pärjätä seiniin sivellyllä, ohuella kalkkikerroksella. Orja meillä sentään oli, mainio sellainen, kuten olen edellä kirjoittanut, ja kun Dionysioksen kanssa pähkäilimme kepposia ja uhmasimme vanhemman sanaa, muistutti hän mieleemme, kuinka Akkomörkö tai Gorgo kuulee rumat puheemme ja noutaa tuhmat lapset luokseen. Mörköjä emme sentään koskaan aikuisten tavoin nähneet, päinvastoin vanhemmat lahjoittivat meille kaupustelijoilta ostamiaan amuletteja, jotka suojasivat pahalta silmältä, onnettomuuksilta sekä ilkeiltä sairauksilta, jotka toisinaan piinasivat koko Ateenaa.

Koulua edeltävinä vuosina ja etenkin sadesäällä, kun ikkunat verhoettiin läpikuultamattomilla kankailla, tai silloin kun emme muuten viitsineet leikkiä ulkosalla, avustimme äitiä tämän töissä ja kotiaskareissa. Äiti oli näet maailman taitavin villankutoja ja hänen kaunis nimensä oli Erika, joka tarkoittaa työvoimaa. Pienelle jullikalle oikeissa töissä touhuaminen tuotti runsaasti mielihyvää, ja polleina esittäydyimme

* Noin 600–700 metriä

seuraavan päivän peleissä toisten lasten edessä, kun meille oli luvattu, että saisimme auttaa äitiä hänen töissään.

Minulle uskottu tehtävä oli veden kuumaksi lämmittäminen, ja heti kun olin suoriutunut tärkeästä tehtävästä, huikkasin Dionysiokselle ja hän viskasi äidin valmistamat villamytyt höyryävään veteen. Kohta painelimme kaikin liikenevin ruumiinvoimin puhtaita villatukkoja orjan kovaksi kivettyneitä sääriä vasten, jotka toimivat paremmin kuin onos, savilaite, joka toimitti varakkaimmissa perheissä orjan säärin virkaa.

Yhteispeleillä joudutimme työtä merkittävästi ja ennen kuin huomasimmekaan, tallustelimme kohti kangasvärjäriin taloa ja pian jo kohti Agoraa. Mukisematta maksoimme myyntipaikasta vaaditut kymmenykset ja asetimme kauniit kankaat ihmisten nähtäville.

Isän luomien suhteiden vuoksi hänelle oli rakentunut kattava jälleenmyyjien verkosto meren takana, jonne suuri osa kankaista kesän aikana laivattiin. Meren taakse myymisen ansiosta kauppiaille, eritoten muilla kuin kangaskauppiaille, oli mahdollisuus päästä hyvään tulokseen, joskin parempiosaisten ateenalaisten rooli oli tasata omaisuutensa ja tukea valtiota tiukan paikan tullen esimerkiksi varustamalla sotalaiva miehistöineen.

Isä ja äiti pyrkivät tervehdyttämään perheemme romahtanutta taloutta tuomalla kallisarvoista pellavaa Ateenaan. Tämä onnistui kesäaikaan isän osittain omistamilla laivoilla, joiden puulastin kyytiin ujutettiin parasta pellavaa Jooniasta, Sisiliasta ja Traakiasta, minne kasvi oli kotiutettu itäisistä maailman kolkista. Merten yli tuotu lasti purettiin Pireuksessa, josta se kuljetettiin äidin ylläpitämään kutomoon.

Vaikka Agoran sekasotkuisen hälinän, tuhansien tuoksujen ja äänen vivahteet pystyikin aistimaan kotoa Meliten demoksesta, kannatti Agoran melskeessä silloin tällöin piipahtaa, koska aina torielämä tarjosi nuorelle silmälle jotakin uutta ja ainutkertaista ihasteltavaa.

Tavan takaa jätimme orjan ja äidin kahdestaan myyntikojun taakse ja karkasimme Dionysioksen kera lyhyelle tutkimusretkelle torialueen ihmeelliseen maailmaan. Agoralla kojut järjestettiin viisaasti myyntialoittain. Tuotteitaan kauppasivat niin kala-, liha-, juusto-, vilja- kuin öljymyyjät. Huojuvissa pömpeleissä kohtasimme kauppa hierovia

suutareita, veitsiään heiluttelevia partureita, hedelmä-, vihannes- ja viinimyyjiä, joiden vetojuhdat märehtivät suojassa auringolta kiskottuun täyteen lastatun myyntikuorman muurien ulkopuolelta. Näimme metallityöntekijöitä, verstaistaan saapuneita puu- ja nahkатыöntekijöitä, ase- ja huilutehtailijoita, Kosin saarelta saapuneita lääkäreitä, keittoastioiden ja talousesineiden kaupustelijoita sekä kirjakauppiaita.

Lisäksi törmäsimme kojuihin, joissa kaupattiin voiteita sekä uusimpia kauneudenhoitotarvikkeita, joiden ympärillä kasvonsa verhonneet naiset parveilivat orjattariensa avustamina ja kannattaessa päivänvarjoa heidän päidensä yläpuolella.

Erään kala- ja lihakauppiaan ruukusta varastimme pienet lihakimpaleet ja karkasimme pylväiden varjoon niitä nautiskelemaan. Istuimme alas ja kuuntelimme filosofien paapattavaa puhetta. Ihmettelimme, kuinka kukaan malttoi keskittyä moiseen hölynpölyyn ja viettää päiväkausia vain kuunnellen ja tutkien ajatuksiaan, miksi jokin asia vaikutti olevan näin ja jokin toinen asia toisinpäin. Joku alkeisopettaja oli niin ikään raahannut kaitsemansa lapsikatraan Agoran melukattilaan. Parhailtaan hän esitteli heille patsaita ja rakennuksia ennen kuin ohjasi joukon sivuun ja alkoi opetuksen. Kaikelle tälle viittasimme kädellä ymmärtämättä, kuinka lähellä koulun aloittaminen meitä vaani.

Mutta pian tapahtui jotakin, mikä lopullisesti muutti pienen pojan elämän. Juuri siinä hetkessä en sitä tietysti ymmärtänyt, mutta muistan sen yhä edelleen vuosikymmenten jälkeenkin.

Dionysios ravisti minut hereille unelmistani ja viitto innoissaan, kuinka eräessä Agoran nurkkauksessa miehet väänivät vastustajaa hartioista likistäen toinen toisensa maahan. Mitä merkillistä he tuihosivat, ajattelin. Kiinnostuin välittömästi Dionysioksen osoittamasta voimainkoitoksesta ja juoksujalkaa pinkaisimme tutkimaan mistä oli kysymys. Meneillään oli jonkinlainen näytös, jossa kaksi väkivahvaa painijaa otti mittaa toisistaan.

Miehet tarrasivat toisiinsa milloin suurilla kourillaan, milloin puristavalla syliotteella, väänivät ja käänsivät pöllyvässä palestran hiekassa, kunnes toinen pääsi kiertämään selän taakse ja nakkasi vastustajan kylmästi maahan. Ja näin tapahtui useita kertoja peräjälkeen.

Lopulta miehet lopettivat ottelun ja sankat kansanjoukot hurrasivat heidän kunniakseen, ja vanhemmat miehet, heidän valmentajansa ja oppi-isänsä, taputtivat painijoita hellästi pakaroilta ja käskivät miehet pesulle ja puhdistautumaan. Jokainen miesten ele näytti kuin jumalten taivaalliselta leikiltä lapsen silmissä, mutta mitä he touhusivat?

Samassa Dionysios tarrasi minua hartioista ja kaatoi minut maahan, vaikka olin häntä huomattavasti vanhempi ja voimakkaampi. Näin hän jäljitteli heitollaan painijässiköiden käyttämiä uljaita liikkeitä. Menin yllätyksestä hämilleni ja olin pillahtaa itkuun. Pian purin kuitenkin hampaat yhteen ja karkasin silmittömästi veljeni kimppuun ja työnsin hänet kumoon, niin että hän iski päänsä kivisen patsaan jalustaan. Nyt oli hänen vuoronsa vuodattaa kyneleitä.

Tunsin suurta mielihyvää veljeni voittamisesta, ja vaikka hän hieroi räkäistä ja kyneleistä kastunutta nenänvarttaan ja katsoi minua pelästyneenä, jokin vielä tunnistamaton voima minussa tahtoi rynnätä uudestaan hänen kimppuunsa ja osoittaa ihmisille, että olin oikeasti se voimakkaampi veli, joka ansaitsi kiitoksen ja rohkaisevan selkään taputuksen. ”Onpa siinä vanterra nuori mies”, ihmiset nyökyttelivät, ”hän lienee jumalten suosikki”, he sanoivat ja jatkoivat toimiaan.

Tämä oli minun ja Dionysioksen ensikosketus kaikista pyhimpään, painiin. Uskon, että juuri tämä huumaava kokemus muutti meidät ikuisesti, aluksi kylvämällä sisäämme vaatimattoman siemenen, joka huomaamatta versoi sisällämme. Esimerkin voimakasta vaikutusta on vaikea ylikorostaa.

Hiljaa mietteissämme poistuimme palestran luota ja suuntasimme kohti asettamaamme kojua, jonka takana orja hädissään odotti meitä saapuviksi. Pikaisesti hän nuhteli meidät muistuttaen Akko-mörön läsnäolosta sekä Zeuksesta ja Athenesta, joita oli syytä pelätä ja kunnioittaa, mutta pian hän pani merkille pidättyväisen hiljaisuutemme ja kysyi mitä oli tapahtunut. Selitimme rehellisesti missä olimme viipyneet ja viimeiseksi kerroimme hurjasta painiottelusta, jonka pauloissa mieleemme edelleen myllersi. Orja nyökkäsi vastaukseksi ja vetäytyi hiljaisuuteen pohtimaan kuulemaansa.

Poissa ollessamme viimeinenkin kangassyherö oli myyty, ja orja selitti äidin poistuneen ystävättärensä tykö pitämään huolta juorupu-

heista. Äidin käyttäytyminen oli tietysti oudoksuttavaa, sillä yksin kuljeskelevaa naista ei katsottu Ateenassa hyvällä, etenkin jos perhe laskettiin rikkaampaan väestöön. Jopa kotiovensa edustalla käyskentelevä nainen joutui kohtaamaan karsastavia katseita, ja niin orjien kuin aviomiesten vaivoiksi sälytettiin perheen ostosten toimittaminen. Köyhien perheiden naiset kuljeskelivat halveksittuina kaduilla ja ahersivat torikauppiaina, mutta varakkaampien perheiden naiset eivät koskaan osallistuneet miestensä juhliin, ja yöksi heidät lukittiin gynakeioniin, ettei mitään peruuttamatonta pääsyt tapahtumaan. Ja vain orjien ja uskotujen seuralaisten kulkiessa heidän rinnallaan naiset saattoivat piipahtaa ostoksilla.

Erika hoiti kotia ja valvoi Zoltarin puuhia, ja jos tämä sairastui, oli äidin vastuulla orjan parantumisen ja hyvinvointi. Äiti piti myös huolen perheen raha-asioista jopa siinä määrin, että isän silloin tällöin ilmoittautuessa kotona äiti ojensi hänelle rahaa ja kehotti sijoittamaan drakhmat järkevästi vain tasokkaaseen viiniin sekä erityisen kauniisiin huilutyttöihin.

Vuosien varrella minulle on kirkastunut, etteivät mies ja nainen sovellu toisilleen muuten kuin poikalapsen alulle panossa. Mutta aina kun mies yrittää kaataa naisen patjakseen, on naisella pätevä selitys valmiina, miksi juuri käsillä oleva päivä on huonoin mahdollinen lemmentetkeen. Tai jos sattuuakin päinvastoin, että nainen ensimmäisenä osoittaa kiinnostuksensa kyseistä touhua kohtaan, on mies ennättänyt keksiä itselleen tähdellistä puuhaa, kuten viinin rypiskelyn, pitojen istumisen ja politiikan puhumisen miesporukalla. Joten millään keinoin eivät mies ja nainen sovellu toistensa kumppaneiksi, ja pojan synnyttäminen jää paremmin sattuman kuin sinnikkään yrittämisen varaan.

Agoralta lähtöä tehdessämme ehdotimme Dionysioksen kanssa pedagogi-orjalle, ettemme vielä suuntaisi kotidemokseen vaan suorittaisimme pienen retken, koska auringosta päättäen päivä juoksi vasta puolessa. Orja suostui pyyntöön ja pian sivuutimme katetun pylväshallin, jonka kaukaisessa päädyssä rahanvaihtajat ja koronkiskurit kolistelivat hopeisia Laurionin pöllöjä hyppysissään tarjoten palveluita yhden kymmenyksen korkoa vastaan.

Lähdimme talsimaan Dipylonin portille johtavaa, Agoran halkaisevaa Panathenaia-tietä, jota myös Dromokseksi kutsuttiin ja jota pitkin saattoi matkata aina Platonin akatemiaan saakka. Akatemia sijaitsi hyvän matkaa kaupungin muurien ulkopuolella, Kerameikoksen ja Kolonos Hippioksen välissä. Platon oli käynnistänyt opetuksen vasta reipas olympiadi takaperin palattuaan retkiltään takaisin Ateenaan. Samainen pyhä tie johti myös Eleusiin, jossa harjoitettiin tarkasti salattuja mysteerimenoja, joihin ani harvat valitut kutsuttiin.

Jätimme Agoran ja halkaisimme sisemmän Kerameikoksen, joka oli nimetty työläistensä mukaan ja jossa saventalajat ja keramiikan asiantuntijat ahersivat hiillosten hehkussa muovaten ruukuista ja votiiviuhreiksi päätyvistä terrakottaveistoksista vahvoja ja tyylikkäitä. Mutta työpajojen sulkeuduttua ja illan hämärtyessä yöksi suorittivat kopean esiinmarssinsa päästä varpaisiin maalatut ja hajustetut hetairat tarjoten omia palveluitaan. Myös heidän tinkimättömän työnsä tuloksena Kerameikoksesta oli kasvanut kuuluisa osa Ateenan kaupunkia.

Ateenan muurien ulkopuolella ihmisen sisään virtasi elon väljyys ja maaseudulta kantautuivat raikkaat tuulet, joiden ansiosta tuntui kuin olisi kyennyt hengittämään vapaammin. Pieni lapsi tätä ei huomannut, mutta myöhemmin vaelsin useasti maaseudulle vain seuratakseni maatoissa ahertavia orjia ja raikkaassa tuulessa huojuvia oliivipuita.

Jatkoimme seikkailuretkä pitkin Panathenaia-tietä, jonka kyljessä Eridanosjoki hetken aikaa kauniina polveili. Suurin osa ihmisistä taittoi päivämatkansa jalkaisin. Vastaan löntysteli myös isäntiensä rinnalla matkaa taittavia aaseja, muuleja ja hevosia, joiden selässä istuminen oli epämiellyttävää ilman housuja, joita me ateenalaiset emme ainakaan toistaiseksi ole oppineet pukemaan päällemme, toisin kuin traakialaiset tai skyytit. Käveltyämme hetken pitkin Eleusiin viettävää tietä ja sivuutettuamme huonokuntoista pätkää paikkaavat kunnossapitäjät ja heidän laiskat orjansa, pedagogi-orja pysähtyi ja muisti, että hän voisi osoittaa meille maatilan, jonka kiivasta isäntää hänen ystävänsä oli vuosia sitten paennut.

Silloin ihmettelin, kun olin vasta lapsi, miksi ylipäätään isännät hakkasivat orjiaan. Mutta Zoltar opetti, että hakkaaminen oli pelkäämistään oikeus ja kohtuus, sillä muussa tapauksessa orja muuttuu ylpeäksi

ja laiskaksi eikä tuota isännälleen taloudellista hyötyä. Tosin kehnot, oman arvon tuntevat orjat eivät ymmärrä tätä ikuista menettelytapaa vaan pinkovat karkuun ensimmäisen tilaisuuden koittaessa.

Äkäisten isäntien toimia selittää osaltaan myös se, ettei jokaiselle ole suotu mahdollisuutta pystyttää maatilaansa Hymettoksen ja Laurionin väliseen, hedelmälliseen sisämaahan, jonka kupeessa kasvavat kauniit syppressimetsiköt ja jota Mesogaiaksi nimitetään. Siellä sato kasvaa jumalten suosiossa ja pelkkää juhlaa on maanviljely. Myös Dionysolle pyhitetyt viinitarhat ja Athenelle omistettut oliivilehdot kukoistavat siellä, ja musiikkia omistajiensa korville tuottaa orjien kilpailu Laurionin hopeakaivoksissa sekä Pentelikonin kivenhakkaamoissa.

Totisesti maailma, luonto ja ihminen ovat kuin aalto, runoili Zoltar tyylilleen uskollisena. Kerran kukoistukseen puhjennun kukan on kuoltava ja jälleen työnnettävä versonsa valoon, kun aika on sille kypsä. Näet Ateenan maaseutua ennen veljessotia elähdyttäneet, tuuheat oliivipuuvivistöt ja viinitarhat oli poltettu maan tasalle. Taktisen silmän puutteesta ei vastustajaa ainakaan voi moittia, sillä kestää hyvinkin kaksi ja puoli olympiadia ennen kuin maahan istutettu oliivipuukantaa jälleen hedelmää. Ja paljon, paljon kauemmin, enemmän kuin kymmenen täyttä olympiadia, ennen kuin täysi sato ryöppyää puiden oksista.

Maatila, jonka aitauksen vieressä seisoiimme, oli lunastettu – sekin – veljessodan raunioihin kompastuneelta talonpojalta, joita nyt risteili velkaantuneina ja elämään kyllästyneinä pitkin pahamaineisia Ateenan sivukujia. Niinpä tiluksensa menettäneiden talonpoikien kuultiin humalapäissään nostattavan rettelöitä ja ajautuvan vastakkain Ateenan virkavallan kanssa. Edessämme avautuva kurimus, joka tosin pikku hiljaa ponnisti jaloilleen, ei suinkaan ollut ainoa laatuaan. Näet rikkaiden haltuunsa haalimia maatiloja viljeltiin ympäri Kreikkaa.

Astuimme rohkeasti sisään portista, vaikka meidän silmissämme peloton pedagogi-orja näyttikin oudon varautuneelta. Pihapiirissä hääräsi valtaisa määrä keihästä ohuempia, ilmeisen heikosti ruokittuja orjia. Osasin silloin laskea kolmeenkymmeneen, mutta suurempi oli orjien lukumäärä. Ei ihme, että työt joutuivat rivakasti.

Heti perässämme portista sisään luikki kaksi lasta, joiden kinteillä puolestaan harppoi pikimusta orja, jonka vastuualueeseen luettiin ainakin lasten kouluun vienti sekä pois noutaminen. Lapsista nappasimme oivan tekosyyn jatkaa matkaa syvemmälle maatilan uumeniin. Lyöttäydyimme kiirehtivän kolmikön seuraan ja orjat, samanarvoisia kun olivat, löysivät nopeasti yhteistä keskusteltavaa. Minä ja Dionysios puolestaan liityimme lasten seuraan ja aloitimme leikin.

Kirmasimme katsomaan pihapiirissä laiskasti häntäänsä viskovaa asiaa, joka hörsti korviaan kuunnellen rastaan laulua, ja jonka vahva selkä tarjosi voimissaan heikommalle Dionysiokselle kyydin laitumelle. Laitumen reunamilla kasvoi myrttiä, kanervaa sekä harvakseltaan mansikkapensaita. Pensaiden katveeseen koverretuista koloista syöksähteli karkuteille pieniä jäniksiä, pulleita peltopyitä ja ruskehtavia viiriäisiä, joita jäljitimme keppien ja kivien kanssa, kunnes ne hädisään räpikäivät pakosalle ruoka-aittana pitämänsä maatilan ulkopuolelle. Näin leikkiessämme elämä maalla tuntui suloiselta ja auvoisalta ja mieleen kirposi väkisinkin kysymys, eikö sontaisten ja ahtaiden Ateenan kujien elämää olisi kiireesti voinut vaihtaa maaseudun rauhaan ja väljään elon arkeen.

Väsyttämme hätistelemään pelokkaita jäniksiä lapset osoittivat meille sormellaan työssä puurtavia perheen orjia ja selittivät suuri-piirteisesti, kuka orja toimitti mitäkin virkaa. Kahdesta maatilan lapsesta oli kouliutunut oikein taitavia orjapiiskureita, sillä monin rumin sanoin he kirosivat perheeseen ostettujen työkalujen laiskuutta ja taitamattomuutta, niin että minä ja Dionysios ihmettelimme silmät pyöreinä, miten vaivattomasti he käsittelivät isänsä käskyläisiä. Kymmenin sanoin he halveksivat ja nimittelivät työn touhussa pakertavia miehiä ja naisia, niin ettemme Dionysioksen kanssa ymmärtäneet puolia sanoista, joilla he orjia piinasivat. Pian myös me tapailimme noita rumia sanoja suuhumme, mutta sanat maistuivat happamilta.

Lapset osoittivat meille isäänsä, joka oli juuri sättimässä yhtä orjista. Maatilan lapset seurasivat tätä outoa teatteria huvittunein silmin, ja aina kun isäntä vahvisti kipakoita sanojaan kepillä, hörähtivät lapset ilkkuriseen nauruun. Katsoin silloin Zoltaria silmiin ja kysyin, näinkö elämää piti elää, sillä ensimmäistä kertaa näin kuinka elävää ihmistä

hakattiin ja kuinka elävä ihminen alistettiin miehen tahtoon. Tunsin vahvasti sydämessäni, että minun oli autettava alakynteen joutunutta orjaa – ihmistä.

Päätin etsiä pedagogi-orjan ja supatin hänen korvaansa, että kaappaisimme edes yhden kaltoin kohdellun orjan itsellemme ja sallisimme hänen myöhemmin paeta Theseuksen pyhäkköön, kuten lukuisat tarinat paljastivat Ateenassa tapahtuneen. Orja epäröi pitkään lapsen äkinäisiä puheita, mutta käänsi sitten katseensa ja tuijotti kysyvästi siihen orjaan, joka kantoi vastuun lasten koulunkäynnistä ja jonka olimme portilla kohdanneet.

Nyökkäsin hyväksyvästi, eikä Zoltar enää saanut käännettyä katsetaan valitsemastamme orjasta, vaan viittoili hänelle vaivihkaa salaisista aikeistamme vapauttaa hänet. Viimein Zoltar ojensi kätensä maatilan portin suuntaan orjan totellessa hänen hiljaista merkkiään. Mutta juuri silloin hurja isäntä yllätti meidät, tiluksilleen tunkeutujat, jotka myös salakavalasti yrittivät vapauttaa hänen kalliin orjansa, kuten isäntä heti ymmärsi porttia kohti hiipivästä joukkiosta.

Samassa hän tömisteli jo aivan takanamme, löi keppiään vinhasti ilmaan ja yritti tavoittaa meidät käsiinsä. Silloin kaikki neljä; minä, Dionysios, pedagogi-orja sekä maatilan pikimusta orja pinkaisimme juoksuun kuin lähtötuomarin merkin vilahdettua Olympian kentällä. Potkaisimme mennessämme portin kumoon ja pakenimme mutkitellen kuin aamuun venähtäneistä pidoista kodin suuntaan palaileva mies.

Juoksimme kauan ja kauas, mutta isäntä ei luovuttanut vähällä, vaan oli päinvastoin usuttanut muut lähellä sijaitsevien maatilojen isännät takaa-ajoon. Hyväksi onneksi isännät olivat alituisesta viinin ja ruoan palvonnasta veltostuneita miehiä eivätkä kyenneet nappaamaan edes pieniä poikia, joita minä ja Dionysios kieltämättä olimme.

Paettuamme silmittömästi hyvän tovin putkahdimme yhteen Ateenan muurien pohjoispuolella sijaitsevista maalaisdemoksista, jossa parhaillaan juhliittiin suosittua maalaistenjuhlaa. Hivuttauduimme vaivihkaa suureen kulkueeseen, jonka väentungokseen sulauduimme erinomaisesti. Menossa oli Poseidon-kuu, joten kyseessä ei voinut olla mikään muu kuin maalaisten Dionysia, jota Ateenan eri demokset viettivät kullekin alueelle soveltuvana päivänä. Varmistuaksemme sat-

tumasta vilkaisimme olkamme yli, ja laulavien ja ilakoivien ihmisten takana, korkealle jalustalle tuettuna, törrötti terhakkaaseen työasentoon veistetty punainen puupötkylä, jota falloksena kunnioitettiin, ja jonka eri puolille päätä maalatut silmät tuijottivat intohimoisesti kohti kansan rivejä.

Aivan joukkion keulassa astelivat parhaimpiin vöihin ja koruihin sonnustautuneet naiset kantaen käsissään viiniamforoita ja heilutellen viininlehviä päidensä yläpuolella. Heidän takanaan seurasivat värikkäitä hedelmäkoreja kantavat naiset, jotka vilauttelivat koreistaan kuumottavia viikunoita. Naisten sormien välistä erottuvat viikunat nähdessään osa miehistä sekosi ja pyörtyi ihmisten jalkoihin pelkämästä innostuksesta, kuten minäkin vielä vanhoilla päivilläni tapaan pyörtyä, kun näen viikunan naisen kädessä, niin syvästi ytimiin juhlan keskeinen sanoma on meissä kreikkalaisissa uponnut. Vielä panin merkille liekaan sidotun pukin, joka kukistettuna ja pää alas painettuna ei viitsinyt seurata ihmisiin iskenyttä hulluutta. Alakuloisuuden toki ymmärtää, sillä pappien virheettömäksi toteamalle pukille oli varattu juhlassa uhrieläimen ilkeä rooli.

Lopulta kulkue seisahtui jumalten pyhäkön edustalle, jossa fallos oli määrää omistaa Suurelle Äidille, jotta elämän kiertokulku rullaisi radallaan yhä edelleen. Orja kuiskasi minulle ja Dionysiokselle, kun ensimmäistä kertaa todistimme mokomaa remuamista, että juhla oli täysin vaaraton eikä meillä ollut syytä pelkoon, sillä samankaltaisia rituaaleja oli toistettu ajasta aikaan eri puolilla tunnettua maailmaa, tosin ilman selvää merkkiä paremmasta tai huonommasta elämästä. Hän mainitsi myös, että muinaisen Punaisenmaan papeilla oli vuosisatojen muovaamana tapana vierittää kivi syrjään jumalten haudan suulta ja ylistää jumalien nousseen taivaaseen. Myös Babylonin tapoihin kuului, orja opetti, että kerran vuodessa papit kaivoivat maahan hautaamansa jumalat esiin ja julistivat kansalle näiden kohoamisesta taivaaseen.

Yhtäkkiä maatilanisäntä, jota edelleen pakoilimme, yllätti meidät juhlakansan joukosta, nappasi molempia orjia niskasta ja pusersi nämä suureen syliinsä. Syntyi hurja tappelu, minkä edestä juhlakansa loikki turvaan kuka minnekin, mutta hanakimmat tappelupukarit nousivat kansan riveistä ja alkoivat heilutella vanhasti nyrkkejään saatuaan sii-

hen oivan tilaisuuden. Hyvän tovin toisia mätkittyään miehet suistui-
vat vasten fallosta kannattelevaa lavaa, ja kuinka ollakaan, lava horjahti
ensin vasemmalle, sitten oikealle, rysähtäen lopulta maahan rutistaen
kimppuumme käyneen isännän painonsa alle. Eikä tässä liioin, lavan
päällä edestakaisin vatkannut, jyrkevä sukuelin rasahti pahaenteisesti,
halkesi keskeltä kahtia ja rojahti maahan sekín.

Pyhää seremoniaa johtaneet papit eivät olleet uskoa silmiään ja
seremoniaa kohdannutta epäonnea, mutta pian he tointuivat tapah-
tumien äkillisestä käänteestä ja suivaantuneina heristivät nyrkkejään,
sylkivät kauheita syytöksiä suistansa ja käskivät vangita kurityöläiset.
Papit humaltuivat pyhästä vimmastä siinä määrin, että virheettömäksi
tutkittu pukki haistoi tilaisuutensa koittaneen. Se ampaisi pakoon
käyttäen hyväksi yleistä sekaannusta sekä pappien huomion herpaan-
tumista.

Myös me irtauduimme ihmisten villistä puristuksesta ja pin-
kaisimme lähimmälle sivukujalle henkensä edestä ryntäävän pukin
perässä. Kirmasimme eteenpäin ja lävistimme kujille levittäytyneet
tanssijat, laulajat ja muut juhlijat, joiden korviin jumalten pyhäkön
nolot tapahtumat eivät vielä olleet kiirineet. Sen vuoksi ihmiset hurra-
sivat meille kuin Olympian voittajille luullen esitystä hulluksi pilaksi
ja Dionysia-juhlaan kuuluvaksi komedianäytökseksi.

Niin juoksimme kuin Olympian lehdossa pappien usuttamia var-
tijoita karkuun, tosin sillä erotuksella, ettemme pinkoneet ilkiälästi, ja
uhrikuolemalta viimeisellä hetkellä säästynyt pukki näytti meille tietä
kohti Ateenan pohjoista Akharnian porttia.

Portilla pukki pudotti vauhtia, pysähtyi ja kääntyi katsomaan
taaksensa kuin varmistaakseen, että olimme turvassa. Sitten se pin-
kaisi juoksuun ja hävisi Skambonidain, rikkaiden asuinalueen, koreille
kaduille, missä viisaiden painottama vaatimaton elämä ei juurikaan
paistanut silmään. Tuijotimme epäuskoisina toisiamme; se oli todella-
kin outo eläin, taatusti olymposlaisten jumalten erityissuosiassa, koska
jumalat päättivät säästää pukin hengen. Pukin hävittyä emme sitä enää
nähtneet, ehkä se napattiin kiinni ja asetettiin uudestaan uhrieläimeksi
tai paistiksi pitopöytään, kuka tietää, sillä pukit ovat yksinkertaisia
eläimiä ja soveltuvat parhaiten jumalten uhreiksi ja ruoaksi.

Kohtasimme köyhiä ja seinänmurtajia, jotka maleksivat rikkaiden kaupunginosan laitamilla kiroten epäoikeudenmukaista maailmaa. Myös askeettista suuntausta peräänkuuluttavat filosofit järjestivät omia pyhiinvaellusmatkoja Skambonidain rikkaiden keskuuteen tavoitteena ravistella heidät järkiinsä, luopumaan ahdistavasta, ihmistä sitovasta materiasta. Harvoin, jos koskaan he kuitenkaan onnistuivat etukäteen asettamiensa tavoitteiden mukaisesti, sillä valta ja rikkaus ovat kasvava humala, ja alettuaan kerran piiloutua kullan ja norsunluun painon alle, on ihminen lumottu monin Hekaten myrkyin ja taikalie-min eikä paluu enää onnistu.

Vielä ennen kotiinpaluuta puhuttelimme maatilalta pakoretkelle kirmaissutta orjaa ja neuvoimme hänelle suorimman reitin Theseuksen pyhäkköön. Orja pillahti itkuun ja lupasi uhrata jumalille meidän kunniaksemme, jos joskus saisi siihen mahdollisuuden ja riittävästi rahaa, että voisi lunastaa uhrieläimen itselleen. Emme kuitenkaan viitsineet jäädä kuuntelemaan hänen monia katteettomia lupauksiaan vaan patistimme hänet matkaan ennen kuin jälleen kävisi hullusti. Niin hyvästelimme karanneen orjan ja suuntasimme askeleet kohti kotia.

Retken menestyksestä huumaantuneina otimme tavaksemme tulevina kuukausina ja vuosina vaeltaa Ateenan porttien ulkopuolelle, kau-niille maaseudulle ja aina tilaisuuden osuessa kohdalle avustimme orjia näiden pakoaikeissa.

2

Aika riensi siivillä. Pyanopsion-kuun puolivälissä koitti vain naisille tarkoitettun Thesmoforia-juhlan hetki. Juhlan aattona äiti huokaili levottomasti ja vietti gynakeionissa aikaa puhellen itseksensä. Vakoilimme Dionysioksen kanssa vierisessä huoneessa ja kihersimme vai-vihkaa äidin hiljaiselle epätoivolle, mitä se ikinä koskikaan.

Niinä päivinä äiti näytti kiukkunsa epätavallisen usein, potki ruukuja kylkeen ja hajalle. Sitten hän sadatteli loputtomia työaskareita ja unelmoi Hefaistoksen valmistamista apuvälineistä, kolmijaloista, jotka liikkuivat kultaisilla pyörillä pitkin jumalten palatsia, täysin itsenäisesti ilman ihmisen tai jumalan apua. Äidin puheet vaikuttivat perin oudoilta, vaikka pedagogi-orja olikin paljastanut meille osan Homeroksen hulluista kertomuksista, joissa mainittiin paljon sellaista, joka vaati ihmiseltä vahvaa uskoa.

Myöhemmin opin ymmärtämään paremmin elämää ja sitä, kuinka surullinen ja yksinäinen ihminen onkaan maailmassa. Silloin käsitin äidin huokaukset, joita kerran salaa vierisestä huoneesta kuuntelin. Hän oli epäilemättä yksinäinen puuhatessaan gynakeionissa, mutta hän oli myös turhautunut kehnoon avio-onneen ja isän juoksenteluun huilutyttöjen perässä. Näistä asioista ei Ateenassa kuitenkaan puhuttu ääneen, sillä tärkein syy avioliitolle oli suvun jatkuminen miespuolisen jälkeläisen kautta, jotta syntynyt poika palvoisi isäänsä ja suorittaisi tarkoin varjellut, kuoleman jälkeisen maailman hyvinvointiin liittyvät seremoniat. Ja tämä suuri vastuu siirtyi suvussa isältä pojalta sukupolvi toisensa jälkeen.

Äiti oli varannut töiltään vapaata, että saattoi vaeltaa ylös Thesmoforiaan muiden avioliiton solmineiden naisten kulkueessa. Pyhään rituaaliin kuului seksistä pidättäytyminen edeltävien päivien aikana. Tämä puolestaan aiheutti sen, että Ateenan miehet juoksentelivat entistä kiihkeämmin pitkin Kerameikoksen katuja päivitellen

hetairoille Thesmoforiasta kasautuneita paineita, sillä kotona rakkau-
den portit pysyivät suljettuina usean päivän ajan.

Miehiltä juhlaan pääsy evättiin jyrkin kielloin, mutta ne harvat
jotka eivät luottaneet vaimojensa touhuun, hiipivät vakoilemaan ritua-
alien suorittamista, kunnes heidät havaittiin ja heidät poistettiin sää-
liä tuntematta paikalta. Mutta lapset ovat vikkeliä ja mahtuvat piilou-
tumaan pieneen soppeen, joten hylkäsimme pedagogi-orjan kotitöi-
den pariin ja karkasimme useana iltana varjostamaan naisjoukkoa, joka
vaelsi Pnyks-kukkulan kupeeseen, Demeterin pyhäkölle.

En edes viitsi kirjoittaa kaikista eriskummallisia asioista, joita
näimme naisten keskenään toimittavan. He milloin haukkuivat toi-
siaan säädyttömin pilkkasanoin, milloin kaapivat maata kuin kulku-
koirat tunkiota. Tyydyn toteamaan ainoastaan sen, että menot olivat
riittävän outoja niin, että jumalat ne hyväksyivät ja ottivat varjeluk-
seensa niin naiset kuin heidän hedelmällisyytensäkin.

Juhlan viimeisenä iltana jäimme Dionysioksen kanssa piilopaik-
kaamme odottamaan, että voipuneet naiset olivat hoiperrelleet alas
kukkulalta, ja pääsisimme itse pois kenenkään huomaamatta. Jossa-
kin vaiheessa tunsimme, kuinka jäätävä tuulenhenkäys viiletti pitkin
kukkulan reunusta. Se nousi Pireuksen suunnalta iskien hyytävän kyl-
miä väristyksiä läsnäolijoihin. Yhä uudestaan naislauma villiintyi ja
yhä moninaisemmin kääntein he pyrkivät varmistamaan hedelmälli-
syytensä. Viimein hulluus kuitenkin loppui ja voipuneet naiset hoiper-
telivat alas kukkulalta.

Kotiin tultuamme huomasimme, että äiti oli ennättänyt edellemme
puuhaten jotakin outoa orja Zoltarin kanssa. Ja varmana siitä, ettei ikä-
viä yllätyksiä sattuisi, piilotti pedagogi-orja pientä fallostaan äitiin yhä
uudestaan ja uudestaan. Tämän kaiken näimme nuorilla silmillämme
ja tuijotimme pyhää toimitusta ääneti kummankaan meitä huoma-
matta, kunnes purskahdimme nauruun ja säntäsimme ulos pimene-
vään iltaan, niin hämilleen jouduimme.

Pienen tovin ennätimme painia ja viskellä luunoppia kadulla ennen
kuin pedagogi-orja kömpi vaivihkaa ulos talosta, lähestyi meitä kiviä
potkien ja kurkkuaan selvitellessä. Hän puhui meille ensimmäistä kertaa
kuin vertaisilleen miehille:

”Olen ymmärtänyt, että näitte äitinne ja minun välisen kohtauksen. Vaikka olenkin silmissänne vain työkalu ja orja, olen kerran astunut maailmaa suoraselkäisenä miehenä, enkä sen vuoksi viitsi syöttää teille satuja. Ateenalaisen miehen ja naisen välinen liitto on kuin paha unta, eivätkä isänne ja äitinne tee tämän asian suhteen poikkeusta. Muistan ajan, kun isänne osti minut orjamarckkinoilta ja muistan ajan, kun hän ihmisten ylenkatseita välttääkseen päätti naida äitinne ja hankkia lapsen sukuaan jatkamaan, sillä ateenalaisen miehen on järkevämpää hoitaa velvollisuutensa kuin alentua ihmisten sylkykupiksi.”

En saanut sanaa suustani vaan tuijotin samein silmin likaisia varpaitani ja pureskelin huuleni rikki. En edes kunnolla ymmärtänyt mitä orja yritti minulle selittää, luulin äidin ainoastaan suorittaneen naisille varatun juhlan loppurituuaalia. Silti sanoinkuvailematon inho kaikkia aikuisia kohtaan täytti mieleni. En kuitenkaan itkenyt. Pedagogi-orja luki mietteeni ja sanoi: ”Voin ainoastaan kuvitella kuinka hämmentävää on nähdä oma äiti... no, tiedätte mitä tarkoitan. Sen parempi en toki ole itsekään”, hän mutisi häpeissään.

Totisesti orja oli viisas ja suoraselkäinen orja ja rakastimme häntä kuin ketä tahansa perheenjäsentä, sillä pysytelyään hetken vaiti hän nosti ylpeänä katseensa ja julisti: ”Rankaiskaa minua, jos katsotte sen korvaavan huonon tekoni, mutta tehkää se heti, sillä huomenna kaikki on myöhäistä ja kantamalla kaunaa ihminen vain kovettaa sydämensä.”

En tiedä mikä minuun ja Dionysiokseen sillä hetkellä vaikutti, mutta yhdestä suusta vastasimme: ”Ymmärrämme sinua, joskin perin ihmeellinen on naisten juhla kaikkine rituaaleineen. Ja pahan tekosi, mikä se lieneekin, annamme sinulle anteeksi, sillä tuskin tunnemme Panosta isänämme, ja sinä olet opettanut meille tuhat ja yksi asiaa isän viiptyessä loputtomilla retkillään. Myös äitiä ymmärrämme, vaikka hän onkin nainen.”

Orja halasi minua ja sitten hän halasi Dionysiosta ja kyyneleet silmissä vannoimme keskenämme, ettemme mainitsisi asiasta enää ikinä. Onneksi orja tunsu tuhansia mieltä kuohuttavia tarinoita ja nyt hän tahtoi keventää ikävää tunnelmaa jakamalla tarinoistaan yhden.

Hän kertoi, kuinka Sparta rankaisi miehiä, jotka eivät hankkineet naista itselleen, sillä Spartan valtio janoaa tuoretta verta sotakoneis-

tonsa ylläpitämiseksi. Heillä aviosuhteet ovat vapaamielisiä jopa siinä määrin, että ystävänsä vaimoon mieltynyt mies saattoi pyytää naista lainaksi, jos himonsa yltyi pitelemättömäksi. Eikä tätä touhua katsottu laisinkaan pahalla, päinvastoin. Myös useina juhlapyhinä nuoret miehet ja neitokaiset osallistuivat kulkueisiin ilkkialasti ja tulevat avioparit pelehtivät fallos tanassa säkkipimeässä huoneessa ennen avioliittoon vihkimistä, ja näin nainen toisinaan ponnisti lapsen maailmaan ennen kuin mies ja nainen olivat nähneet toistensa kasvot päivän polttavassa valossa.

Vielä muistan ajasta ennen koulua, miten pedagogi-orja kertoi meille fryygalaisen orjan, Aisopoksen, sepittämiä satuja, joita luettiin halki Hellaan. Unohdettuaamme väliaikaisesti riidat naapurin lasten kanssa myös he hiipivät pedagogi-orjan ympärille piiriin jännittämään satujen juonenkäänteitä. Yhdessä, pelon sekaisin tuntein, odotimme päättyisikö tarina onnellisesti hyvän voittoon ja saisiko paha ansionsa mukaan. Erityisesti muistan sadut kilpikonnan ja jäniksen kilpajuoksesta sekä lampaiden vaatteisiin pukeutuneesta sudesta. En osaa selittää miksi juuri nämä sadut ovat jääneet mieleeni, mutta aina kun orja aloitti jomman kumman mainitsemistani tarinoista, ummistin silmäni ja sadun tapahtumat joutuivat suljettujen silmiäni editse kuin värinauhana. Ja siinä minun, pienen lapsen, oli hyvä olla.

Seitsemän ikävuotta täytettyämme minut ja Dionysios passitettiin kouluun, ja silloin myös sadut jäivät taka-alalle.

Auringon ponnahdettua piilostaan ja haukattuamme kourallisen oliiveja sekä palan sipulia, kolkutimme ulko-oveen ennen sen avaamista, ettemme olisi kolhineet ahtaalla kujalla toimilleen rientäviä ihmisiä. Sitten suunnistimme kohti Kolmijalkojen katua ja opettajan taloa. Heti ensimmäisenä päivänä, orjan sujahdettua takaisin kaupungin vilinään, alkeisopettaja istutti meidät kotinsa savipermannolle ja ojensi vapiseviin käsiimme kohoreunaisen puutaulun, joka oli päällystetty pehmoisella vahalla. Kauan hän puhui ja esitti jokaiselle lapselle joukon yllättäviä kysymyksiä kodista, kavereista ja muista mieltymyksistä, joihin vastaaminen tuntui ylivoimaisen pelottavalta tehtävältä vieraiden lasten mulkoilla vieressä. Niin minäkin olin pakotettu

ilmoittamaan oman taustani sekä Dionysios omansa sanomalla: ”Minä olen Dionysios, Panoksen poika, Meliten demoksesta.” Lasten nimet kuultuaan opettaja käänsi katseensa kaukaisuuteen, esitti nimekseen Kadmos ja sanoi sen viittaavaan itään, ilmansuuntaan, josta vuosien varrella kuulimme häneltä monta kiintoisaa tarinaa.

Kuuliainen Zoltar johdatti meidät aamuisin kouluun ja matkalla kotiin hän uteli tarkasti mitä olimme päivän aikana kalloihimme painaneet. Hän tarkensi ja kertasi vastauksiamme siinä määrin uutetusti, että tärkeimmät asiat juurtuivat väkisin syvälle muistiin. En ole vakuuttunut opimmeko enemmän koulun opettajan takoessa tietoa sisäämme vai retkillä pedagogi-orjaa seuratessa, jolloin hän piirsi Ateenan ulkopuolisen maailman kaikkine ihmeineen eteemme. Edes Zeuksen patsas Olympian lehdossa ei hänen sanojensa mukaan vetänyt vertoja niille salaisuuksille, joita kaukainen, Kreikan ulkopuolinen maailma kätki syliinsä. Hän tapasi sanoa: ”Alekos, Dionysios, rakkaat lapset, pitääkää silmät ja korvat auki ja kerran kohtaatte tuhat ja yksi ihmettä, jotka maailma ammentaa eteenne.”

Tätä neuvoa olenkin yhtä ahkerasti pyrkinyt toteuttamaan kuin Dionysios sitä on väistellyt luottaen elämänsä ohjat laiskanpulskeiden oppi-isien karvaisiin käsiin.

Ensi alkuun en ymmärtänyt paljoakaan alkeisopettajan turinoista, mutta päivä päivältä, hänen yhä edelleen toistaen kaavamaisesti tarinoitaan, opin lisää, ja pian ensimmäinen löyhä opinkappale kutoutui päähäni kuin hämähäkin verkon ohuin, tuulussa liehuva seitinpätkä.

Ensin opettaja piirsi omaan, raihnaiseen vahatauluunsa merkkejä, joista vain harvoja olin lapsuudessani nähnyt. Opettajan merkit olivat kauniita, tottuneella kädellä kirjoitettuja. Saatuaan yhden merkin valmiiksi opettaja pyysi meitä matkimaan tuotostaan ja kirjailemaan oudot kiekurat omiin tauluihimme. Kun hän oli odottanut hetkisen ja neuvonut kärsivällisesti merkkien kanssa vaikeuksissa piehtarovia, hän tasoitti vahan ja antoi kirjoituspuikon liukua kauniisti tarjoten meille uuden merkin opeteltavaksi. Näin etenimme monta pitkää päivää ja lopulta kuukautta, kunnes typerinkin lapsista taisi merkit.

Toisinaan keskittymiseni herpaantui ja katsoin aiheelliseksi häiritä muita lapsia viskelemällä pieniä savipaukkuja heidän hiuksiinsa ja kom-

mentoimalla heidän hidasta urakkaansa. Silloin opettaja sivalsi minua kepillä ja jyrisi: ”Alekos, Panoksen poika, mikään muu kuin taito kirjoittaa ei ole lapselle ensiarvoisen tärkeää! Näet viljakauppa ja veronkanto synnyttivät merkkijärjestelmät, ettei väärinkäytöksiä tapahtuisi. Myös rahavirtojen suuruus piti tallentaa muuhun kuin ihmismuistiin, sillä ihmismuisti on lyhyt ja pettävä ja aina se muistaa itselleen edulliset asiat hieman ylimittaisena. Myös siksi kirjoittamisen taito kehittyi, ettei rikas mies jäisi nuolemaan näppejään mittoja jaettaessa vaan velkataakka voitaisiin säilyttää yksinkertaisen kansalaisen harteille. Kirjoitus on viisaiden yksinoikeus, ja se joka osaa kirjoittaa ja käyttää päätään, on kykeneväinen hallitsemaan sellaista ihmistä, jolla on luidensa peittona paksu kasa lihasta, kuten painijalla.”

Kepinisku teki pienessä vartalossani kipeää ja kimpaantuneena vastasin opettajalle: ”Kauppa ja rahanvaihtaminen eivät ole minun alaani vaan kuuluvat paremminkin metoiikeille. Minä puolestani”, pomppasin pystyyn permannolta ja julistin mahtipontisesti, ”aion ryhtyä painijaksi ja painija, niin paljon kuin lajista tätä nykyä ymmärrän, ei hyödy niinkään kirjoitustaidosta vaan juurikin laskennan alkeista, sillä satojen palkinnoksi jaettavien öljyamforoiden lukeminen on haasteellinen urakka kenelle hyvänsä.”

Opettaja ei arvatenkaan tykännyt siitä, että pieni, kuriton poikainen uhmasi hänen korkeaa asemaansa. Niin hän nosti kätensä, taivutti keppinsä, pieksi minua kuin persialaista ja karjui vastauksena korvaani: ”Sinäpä olet harvinaisen julkea ja kovapäinen kakara! Siksi vaarallisia ovat esittämäsi mielipiteet, että jo sieluni silmin voin nähdä, kuinka keran tulevana aikana ateenalainen mies noudattaa vieraan vallan sääntöä, polvistuu sotavoimain edessä ja kumartaa kultaan verhottua herraa.”

Jostakin kepin mätkeen lomasta keskeytin opettajan ja iskin vastaan: ”Tässä asiassa sentään puhut jumalten kieltä etkä laskettele valheita, sillä ani harvasta pehmeäpäisestä jullikasta saa valmennettua painijaa edes kovan harjoittelun tuloksena, kuten urheiluvalmentajat opettavat.” Mikään ei kuitenkaan auttanut. Opettaja kävi yhä hurjemaksi. Edelleen hän mätki minua kepillään lausuen kiivaiden iskujen rytmisissä viisaita sanoja: ”Kirjoitustaito on puhuvien äiti, oppineiden isä, Alekos.”

Ja niin komean selkäsauvan opettaja soi minulle, ettei pedagogi-orja tunnistanut kasvojani vaan kyseli millä asioilla liikuskelin, kun kävelin Dionysioksen kanssa häntä vastaan kadulla matkalla kotiin.

Silloin käsitin, kuinka kerkeästi keppi nostatti ihmisen halun oppia. Opetin seuraavina päivinä toisia lapsia mustelmiani ylpeänä esitellen ja totesin, että opettajan keppi on loppujen lopuksi kaikista paras kannustin.

Kotona pedagogi-orja hieroi ja voiteli särkeviä haavoja ja lohdutti minua sanoen, että oppisin kyllä ymmärtämään läksytyksen perimmäisen tarkoituksen, kunhan ensin nukkuisimme yön yli. Sitten hän helpotti oloani lisää kertomalla spartalaisista lapsista, jotka riistettiin vanhemmiltaan seitsenvuotiaina ja lähetettiin valtion ylläpitämään täysihoitolaan. Hoitolassa lapset harjoittivat voimistelua, nyrkkeilyä, kuorolaulua, keittämistä, veistoa sekä aseiden käsittelyä. Koskaan he eivät hemmotelleet itseään lämpimällä kylvyllä ja usein heidät pakotettiin pitkiksi ajoiksi pimeään huoneeseen, jotta he oppivat selättämään pelkonsa. Lisäksi lapset opetettiin tottelemaan sumeilematta isäntänsä käskyjä ja ainiaan heidän hentoja vartaloitaan piestiin, vaikka he eivät olisikaan tehneet kolttosia. Vielä lapset totutettiin lyhyisiin, lakonisiin vastauksiin, joista Lakedaimonian asukit niin mainiosti tunnetaan. Ja kun koitti Artemiin vuosijuhla, Diamastigosis, pojat kuljetettiin pyhän alttarin luokse, jossa pappi ruoski heidät julmasti. Rituaalia seuranneet johtajat hymyilivät ylpeinä seuratessaan Spartan jälkeläisten kasvatusta. Ruoskinnan yhä jatkuessa pojat eivät saaneet osoittaa pelkoa eivätkä huutaa, vaikka veri valui pitkänä puroina pitkin alttarin reunuksia. Mutta jos joku pojista ei kestänyt julmuuksia ja heitti henkensä kesken kurituksen, hänet haudattiin kunniallisin menoin pappien ylistäessä jumalten viisautta.

Pysyttelin pitkän aikaa hiljaa. Myös Dionysios oli peittänyt kasvonsa surkutellen spartalaisten lasten julmaa kohtaloa. Viimein virkoin mieli nöyränä: ”En kadehdi spartalaisia lapsia, sillä heidän elämänsä on kovaa ja kurinalaista kuin orjan elämä. Myös omat haavani tuntuvat heti paremmalta enkä usko niiden vaivaavan minua enää huomenna. Silti haluaisin tiedustella erästä asiaa. Onko totta, kuten koulussa kuulin, että juuri muinainen Kadmos, jonka mukaan opettajamme on saanut nimensä, toi kirjoitusmerkit Hellaaseen?”

”Varmaa totuutta tietäneekö kukaan”, aprikoi orja. ”Sen kuitenkin sanon, ettei olisi täysin mahdotonta, jos kerran suuren meren itärantaa, muun muassa Tyrosta ja Sidonia, asuttaneilla foinikialaisilla olisi sormensa pelissä. Tosin parhaillaan kyseinen kansa riutuu henkitoreissaan vartoen lopullista kuoliniskua, joka irrottaa pään ruumiista.”

”Kerro foinikialaisista kaikki mitä tiedät”, piristyi nyt myös heikko-
luonteinen Dionysios.

”Se on liian pitkä tarina”, varoitteli orja rauhallisesti, mutta intetty-
ämme aikamme hän taipui ja sanoi: ”Olkoon menneeksi, pieni pätkä
näytteeksi. Näet aikamme taitavat puhujat ja poliitikot nakertavat
totuutta ja unohtavat mainita, joko tahallaan tai tyhmyyttään, kuinka
kirjoitusmerkit virtasivat muinaisesta idän ja lännen kohtauspai-
kasta kaikkialle suuren meren rantamille. Eivät kreikkalaiset sentään kaik-
kea ole keksineet, vaikka ihmiset niin tahtovatkin täälläpäin uskotella.
Muistakaamme Zenonia ja Thalesta, joiden syntyperä ei ole Hellaassa
vaan juuri foinikialaisten verestä he ovat lähtöisin. Sillä aikanaan foi-
nikialaisten kirjoitusmerkit mullistivat maailman juuri helppoudellaan
ja notkeudellaan. Mutta käydessään henkistä ja fyysistä sotaa länsi pai-
naa idän suuret keksinnöt unholaan eikä tunnusta niitä, tai sitten se
omii keksinnöt omaksi kunniaukseen ja nimittää niitä oman viisautensa
aikaansaannoksiksi.”

”Mutta kansojen kuuluu elää sopusoinnussa”, tunnusti Dionysios
lapselliseen tapaansa. Mutta minä tivasin vastaan. ”Opettaja siis valeh-
telee?” huudahdin ja yritin muodostaa pienessä päässäni mielipidettä
siitä, kenen sanaan uskoa ja luottaa.

”Sitä en sentään ole sanonut”, rauhoitteli orja. ”Opettajanne kanssa
olen yhtä mieltä siinä, että ainiaan siellä, missä suurin raha liikkuu,
kehittyvät kirjoitus ja kielen kauniit vivahteet, sillä raha pyörittää
maailmaa. Ihminen on viisas sen vuoksi, että hän on kyvykäs keksi-
mään erilaisia kojeita puutteen torjumiseksi, mutta kaikista intohimoi-
simmin ihminen pohtii ja kehittää asioita, joista voi ansaita kasapäin
rahaa.”

Pieni siemen jäi jälleen kerran itämään sisääni, vaikka paljoa en
ymmärtänyt orjan sanoja, nuori kun olin. Sen verran sentään käsitin,
että vain kirjoitus ja lukeminen voisivat pelastaa maailman, ja juuri

kirjoituksen kautta ihminen kykeni aistimaan suuruuden henkeä, joka yhdistyi kiinteästi omaan kansaan.

Mutta Dionysios menetti nopeasti mielenkiintonsa, ummisti silmänsä ja pyöritti ties mitä runon pätkää kielensä päällä. Silloin pedagogi-orja heristi sormeaan ja asetti varoituksen sanan eteemme. Hän jylisi: ”Voi teitä, pieniä miehiä, minne maailma teidät kerran johdattaakaan. Muistakaa aina olla tarkkaavaisia ja käyttäkää järkeänne, sillä itseriittoinen peto on ihminen ja ainiaan hän kirjoittaa itselleen tärkeistä ja edullisista asioista kääntäen tappion voitoksi ja valheen totuudeksi. Papat puolestaan runoilevat valtiota ja ihmistä uhkaavista vaaroista ja verhoavat tarinansa myyteiksi, että kansa ne ymmärtäisi ja oppisi paremmin pelkäämään.”

Tällaisin vakavin sanoin orja opetti meitä iltaisin ja koulumatkoilla. Silloin päätin keskittyä kirjoittamisen alkeisiin, koska se oli hyvin ja se oli oikein.

Koulussa toistimme loputtomasti saveen kirjailtuja aakkosia ja niin paljon kertasimme, etten enää ollut vakuuttunut oliko alfa alfa vai kenties beta. Eräänä päivänä opettaja kuitenkin keräsi puutaulut yhteen pinoon, kohotti viittansa helmasta papyruksen ja totesi juhlallisesti, että on runouden aika. Ja sävykkäästi, vuolas kyynelvirta poskilta viitan liepeille valuen, tulkitsi hän Homeroksen ikuisia säkeitä.

Opettajan lopetettua lausuntansa koitti meidän vuoromme. Yhä uudestaan tulkitsimme pyhää tekstiä, kunnes haaveileva Dionysios astui vuoroon. Opettajan hämmästys oli valtava, kun Dionysios lausui Homeroksen säkeitä jouhevasti, lähes laulaen. Opettaja pyysi veljeäni yhä uudestaan toistamaan heksametrejä, kunnes Dionysios väsyi ja pil-lahti hillittömään itkuun.

Ihmettelin veljeni outoa taitoa ja katsoin häntä uusin silmin. Myös luokan muut lapset osoittelivat Dionysiosta ja tulivat puhumaan hänelle koulun loputtua kehuja hänen suurta taitoaan. Muistin osan vanhemmista ihmisistä maininneen peräti jumalallisista voimista niiden miesten kohdalla, jotka olivat kykeneväisiä lausumaan Homerosta. Mutta ei veljeni sentään jumala ollut, siitä olen varma.

Koulussa opimme runouden lisäksi muitakin turhia asioita, kuten sen, ettei Ikaros suinkaan ollut ensimmäinen yläilmojen valloittaja, vaan kaukaisissa idänmaissa, Kish-kaupungissa, heidän kolmastoista kuninkaansa, joka hallitsi tuhat viisisataa vuotta, aina suureen vedenpaisumukseen saakka, ennätti Ikaroksen edellä taivaiden kaareen.

Vasta nyt, kymmeniä vuosia myöhemmin, käsitän opettajan työn tärkeyden, sillä päivästä toiseen opettaja kylvää opinkappaleita lasten kalloon, jotkut siemenet ovat ymmärryksen, toiset epäilyksen siemeniä, joista puhjenneet versot avautuvat ikävuosien karttuessa silmien eteen. Aina uuden verson avautuessa muistan hyvää opettajaa, jonka tieto oli luja ja oikea, ja joka kerran jos toisenkin pieksi minut henkiahveeriin.

Aikojen kuluessa, vihaisten talvituulien lauhtuessa kevääseen ja kesään totesimme iloksemme, että typerinkin lapsista oli oppinut lukutaidon ja pystyi kuuluvalla äänellä toistamaan vaaditut Homeroksen säkeet. Kehityksen huomattessaan opettaja pomppi ilosta, niin että lattiaksi vuosien saatossa parkkiintunut savi hytkyi hänen paljaiden jalkojensa alla. Tällä tavoin opimme lukemaan ja olimme kiitollisia oppimastamme taidosta ymmärtäen, ettei sillä suurella osalla lapsia ei ollut mahdollisuutta osallistua kalliiseen opetukseen, jota monen tasoiset kotiopettajat tarjosivat matalissa majoissaan, ja joiden varassa makasi ateenalaisten kehitys ja tulevaisuus.

Palkinnoksi uurastuksesta opettaja kehui vuolaasti uutta, uljasta, ateenalaisverta unohtaen pitkät manauslitaniat sekä makeat kepiniskut, joilla hän oli ryydittänyt oppimista vielä muutama päivä sitten. Hän vei meidät kotinsa läheisyydessä aukeavalle pienelle kentälle, jossa saimme vapaasti pelata ja leikkiä koko loppupäivän eikä yksikään vanhempi ihminen puuttunut touhuihimme. Myös opettaja unohti vastuullisen virkansa hetkeksi. Hän vetäytyi katoksen alle varjoon ja seuraili sivusta työnsä hedelmiä viskellen ystävänsä seurassa luunopilla parillista ja paritonta.

Toisella puolen kenttää joukko tyttöjä pelasi palloa, hyppäsi ruutua ja lennätti taiten jojoa, mutta harva kehtasi vilkuilla keskenään leikkivien tyttöjen perään. Jaoimme jokaiselle pelaajalle puisen mailan, jonka kaarevakärkinen lapa oli veistetty vuohen sarvesta ja joka siten sopi oivasti keretizeinin melskeeseen ja pallon käsittelyyn. Sitten

koostimme kaksi kuuden hengen joukkuetta. Joukkueiden ryhmity-
tyä omille kenttäpuoliskoille ja kiisteltyämme aikamme pelipaikoista
kummastakin joukkueesta valittu pelaaja kyyristyi aloitukseen siten,
että pallo jäi aloittavien pelaajien mailojen väliin.

Kimakka vihellys käynnisti pelin. Matkien ja mukailten kaikkia
niitä hienoja kikkoja ja taktisia kuvioita, joita toisiaan vastaan pelaa-
vien polisten hyökkääjät kentällä suorittivat, syöttelimme palloa lavasta
lapaan, toisinaan tuurilla, toisinaan taidon tuloksena, kunnes pallo lyö-
ttiin armoa tuntematta vastustajan maaliin. Jälleen kiivasluonteinen
peli käynnistyi. Tönimme vastustajia kumoon, koukimme mailoilla
sääret kuhmuille, tappelimme nyrkein ja mailoin ja kaiken päätteeksi
iskimme palloa lujasti kohti maalia. Kukaan ei valittanut tai suuttunut,
sillä peli on kovaa ja miehistä vahvimmat ovat esimerkiksi näyttä-
neet, kuinka keretizeiniä pelataan, ja teimme likaisetkin temput sankar-
reiden mallia noudattaen. Hymy huulilla ja hien virratessa noroina pit-
kin ohimoita pelasimme ja mätkimme maaleja, kunnes hämärä laskeu-
tui Ateenan ylle ja opettaja hätisti meidät matkoihimme. Hän höpe-
rehti tukevassa maistissa, oli viskannut noppaa ja politikoinut pitkän
iltapäivää opettajaystävänsä seurassa, ja ellen täysin erehdy, lähti hän
kompuroimaan kohti Kerameikoksessa käynnistyviä iltarientoja.

Minä ja Dionysios sen sijaan tavoitimme Zoltarin ja hänen kans-
saan taivalsimme tuttua Kolmijalkaintietä kotiin pureskellen päivän
mieluisia uutisia. Kevät oli pitkällä ja linnut pyrähtelivät vasten tum-
muvaa yötaivasta.

Tällä tavoin me Ateenan lapset tunnistimme kesän lempeän lähei-
syyden rinnassamme ja tunteesta juopuneina kiipeilimme puissa ja
pelasimme pelejä pitkälle iltaan, kunnes me viimein väsyimme ja tal-
simme nälkää valittaen kotiin. Niin auvoista oli elämän kulku Atee-
nassa, kun olin vielä nuori poika.

Sadannen olympiadin toisesta vuodesta* mainitsen vielä sen, kuinka
pelottavat, maailmaa vavisuttavat merkit alkoivat piirtyä niiden ihmis-
ten tajuntaan, jotka eivät vielä olleet humaltuneet Ateenan tarjoamaan

* 379–378 eaa.

loistoon. Näet demokratian nimeen vannovat miehet, Pelopidas ja Melon, vapauttivat Teeban spartalaisen vaikutuspiiristä surmaamalla poliittiset vastustajansa, jotka lukeutuivat aristokraatteihin ja tukivat ehdoitta Spartan voimaa. Siksi kokonainen Spartan varuskunta antautui Pelopidaan miehitykselle. Tämä Teeban orastava poliittinen nousu löi voimakkaita aaltoja myös Ateenan kaduille, jonka seurauksena puhujainlavoilla ja yhä useammin myös kansalaisten mielipiteissä saattoi aistia spartalaisvastaisen ihanteen.

Nuori polvi tuskin jaksoi välittää aikuisten ja opettajien karmaisevista tulevan ajan kuvauksista, jotka enteivät mitä kauheinta sotaa ja Spartan tai Persian kostoja, kumpi milloinkin sattui uhkeammin ulospäin pullistelemaan. Ja vaikka aikuisten ja vanhuudesta höperöiden jutuista uskoisi vain puolet, tuhoutuisi maailma ja ihminen kerran olympiadissa, ellei useamminkin.

3

”Oi Soter, Vapahtaja, salamoiden ja ukkosen alkulähde, sinä taivaiden ylijumala, ole ystävällinen ja säästä minun, opettajaparan voimia, sillä olen vanha ja heikko ukko ja viini maistuu suussani siinä määrin makealta, että herääminen aamuisin tuottaa otsalleni tuskaa, eikä enää edes riuska aamukylpy ja sipulin palanen saa voimaintuntoa palaamaan raihnaiseen kehooni.”

Näillä voimasanoilla, manauksilla ja Zeuksen salanimeen toivonsa laskien alkeisopettaja avasi uuden opintovuoden. Jälleen pedagogi-orja oli johdattanut meidät totutusti Kolmijalkojen kadulle ja sitä myöden opettajan talolle, joka pienessä, suloisessa kurjuudessaan tuntui kotoisalta pienen lomailun jälkeen. Taas opettaja jakoi vuotta viisaammille silmäterilleen vinoon vääntyneet puukehykset ja kirjoittamisesta ja pureskelusta rispaantuneet kirjoituspuikot, joilla persialaisvarpaat ja muut suttuiset koukerot oli määrä kirjailla.

Sitten opettaja patisti meitä tarttumaan kirjoituspuikkoon ja vaha-tau luun ja aloitti: ”Muistakaa, että Babylon on huora ja porttola, mutta kehitti silti aikanaan laskemisen taitoa kuin Pythagoras kolmioitaan.”

”Numeroiden mystiikka ja laskemisen taito lienevät ihmisen taidoista jaloimmat, sillä numerot ovat jumalten ruokaa. Näet jo muinainen ihminen omaksui pyhäksi luvukseen kolme.”

Tämän sanottuaan hän piirsi pyhän numeroa esittävän gamman tauluun ja käski meidän kopioida sen niin monta kertaa kuin puukehykseen mahtui. ”Numero kolme tauluissanne, rakkaat lapset... merkitsee täydellisyyttä. Aivan kuten tekin olisitte eräänlaisia rakkauden hedelmiä omissa perheissänne, jos asuisitte missä tahansa muualla paitsi Ateenassa. Perhe on täydellinen”, ylisti opettaja vedet silmissä.

Saattoipa joku syyttää alkeisopettajaa paikallisten jumalten pilkkaamisesta, mutta välittämättä tästä hän jatkoi: ”Saman täydellisyys-

den numeron, kolmosen, voi löytää myös useista jumalperheistä. Sillä jumalparit täydentyvät huippuunsa vasta, kun isään ja *äitiin* – joka on *pyhä henki* – yhtyy kolmas lenkki... ja tämä lenkki on heidän lapsensa.”

”Mutta myös neljä on lukuna pyhä”, innostui opettaja omista sanoistaan eikä malttanut lopettaa. Hän painoi uuden numeron vahaan käsien meidän tasoittaa taulumme ja matkia jälleen esimerkkiä. ”Koko tunnettu maailma näet jakautuu neljään kulmaan, ja alhaisimmankin kuninkaan haaveena on painaa kaikki neljä kulmaa miekkansa alaisuuteen. Myös elämän nesteitä asuu ihmisessä neljä.”

Puhuessaan opettaja kierteli lasten seassa ja tutki monivivahteisia aikaansaannoksia. Haukuttuaan ja häpäistyään vinojen gammojen ja deltojen tekijät hän selvitti kurkkuaan ja virkkoi: ”Hyvä on, käsitän jo, mitään ette opi ja persialainen mato on syönyt pääanne ontoksi kesän aikana.” Ja mutustellen ulostamiaan sanoja hän vaipui aatoksiinsa, kunnes ravisti itsensä valveille ja puhui täynnä uutta tarmoa: ”Entäpä numero seitsemän. Lisätäkää pyhä luku kolmonen pyhään lukuun neljä ja vastaukseksi saadaan... niin juuri, seitsemän.” Ja tottumuksen ohjaamana painoimme puikot syvälle vahaan ja kieputimme numerosarjan tauluun, niin että opettaja leppyi.

”Babylon on huora ja porttola, kuten sanottua, mutta luku seitsemän on heidän kaikkeutensa ja täydellisyytensä eikä tätä tosiasiaa sovi sivuuttaa. Näet kertomalla jumalallinen luku seitsemän, saadaan tarkkaa tietoa tähtitaivaan näkymistä, kuunkierrosta sekä auringon ja kuun välisestä suhteesta. Tästä esimerkkinä mainittakoon pyhä luku kaksikymmentäkahdeksan, joka esiintyy kirjoissa ja kalentereissa, ja jonka vuoksi ajasta aikaan on juhlistettu ja juopoteltu kuin maailma loppuisi seuraavaan aamuun. Lukuisten kansojen viisaat opettavat, että taivaita on seitsemän, asettuneena seitsemään eri kerrokseen, myös juutalaisten viikkoon lasketaan seitsemän päivää, Manalaan seitsemän porttia, joka seitsemäs vuosi viljelmät tulee jättää kesannolle, jotta köyhät ja eläimet saavat syödäkseen, orjaa pidetään ensin kuusi vuotta, mutta seitsemäntenä orja päästetään vapaaksi, jos hänen nimensä edelleen luetaan elävien kirjoista, myös Siinaivuori peittyi kuudeksi päiväksi Jahven taikomaan pilveen ennen kuin seitsemäntenä päivänä juutalaisten Jumala kutsui Moosesta käskynjakoon.”

Näin monitahoisesti puhui opettaja luvusta seitsemän, sillä se oli tärkeä, jumalten suosima luku. Eikä yksikään elävä ihminen voine väittää, etteikö opettajan omaksuma tyyli vaikuttanut perin merkilliseltä. Tällä tyyllillä opettelimme lukuja ja laskemista, ja opettaja valitsi muinaisen tai nykyisyydessä elävän kansan opetuksensa tukipilariksi. Minusta hänen tyyliinsä oli kiintoisa ja tehokas, ja tarinoiden virrattessa korviini painoin luvut ja laskentataidon helposti päähäni, kun taas Dionysios monien muiden tavoin puhisi turhautuneena, sillä tietojen kerääjien muistiinpanot ja laskeminen eivät miellyttäneet hänen luontaisia lahjojaan oppijana.

Myöhemmin kun muistin näitä opetuksia ajattelin, että numeroiden sekamelska on vain osoitus kansojen uskollisuudesta mahtavia jumalia kohtaan, joihin ihmiset uskovat omana aikanaan. Lohdullista on myös ajatella, että kokonaiset valtakunnat rakentuvat pyhien numeroyhdistelmien varaan. Myös olen oppinut, että ihmisen on järkevintä uskoa pappien hänelle osoittamiin numeroihin ja jumaliin, sillä kaikista ihmisen toimista on viisainta menettelyä ja pelontorjuntaa juuri pyrkimys elon varmuuteen, tasapainoon, sadon ja hedelmällisyyden runsauteen. Jos ihminen hylkää jumalansa, on hänellä edessään Haadeen kita ja karvas elon arki.

Ne meistä, jotka maltoivat kuunnella edes puolet alkeisopettajan julistuksesta, muodostivat päässään häilyvän kuvan siitä, etteivät Ateena ja sen kansalaiset välttämättä edustaneet ainoaa perimmäistä tarkoitusta ja olleet jumalten yksinoikeudella vaalima kansa. Maailmaa asutettiin laajalti kohti sen neljää kulmaa, ja kuta kauempana kotipolikselta ihminen painoi jalkansa maahan, sitä ihmeellisemmät tavat ja uskomukset täyttivät ihmisten arjen. Mutta samalla opettaja altisti itsensä suurelle vaaralle, sillä yleisesti ateenalaiset eivät kumartaneet ulkopuolisia kansoja, vaan hyljeksivät näitä ja nimittivät heitä barbaareiksi oudon kielensä vuoksi.

Koulupäivän päätyttyä yllätyimme iloisesti Dionysioksen kanssa, kun huomasimme, että isä oli vaivautunut Zoltarin mukaan. He odottivat meitä opettajan talon ulkopuolella jutustellen valtion politiikan viime käännteistä. Nähdessäni heidät vuosikausiin ensimmäistä ker-

taa yhdessä mieleeni iski kauhistuttava kuva orjasta ja äidistä Thesmoforesia-juhlan melkskeessä ja siitä, kuinka fallos heilui valtoimenaan gynakeionin hämärässä valossa. Mitä merkillistä tuona iltana oikein oli tapahtunut, kysyin jälleen kerran itseltäni, mutta rauhoituin ja unohdin häiritsevän tunteen, kun kuulin miesten leppoisan puheenparren.

Orja silitti hellästi hiuksiamme ja muisti kysyä, kuinka päivä oli mennyt ja mitä olimme oppineet, mutta isä pysyi tiukkana ja komensi joukon liikkeelle. Hän tahtoi kiiruhtaa Agoralle, minne monenkirjavat ihmislaumat valuivat tien laitoja myötäillen. Ohitimme hitaampia ja tönimme vanhimpia tien sivuun, kunnes putkahdimme Agoran meluun ja tungokseen. Vähän-Aasian rannikolla, Khioksen saarella, järjestetyt orjamarkkinat olivat syystä tai toisesta epäonnistuneet, ja hätäratkaisuna oli päätetty laivata orjat ja toteuttaa markkinat paremmalla onnella Ateenassa. Menettely oli mieleen jokaiselle osapuolelle, sillä Ateenan rikkaiden ei tarvinnut varustaa laivaa kalleine saattueineen, kärsiä merimatkan monista rasituksista ja matkustaa kauas persialaisen laivaston partioimalle rannikolle, vaan talouden kohentamiseen suunnatut työkalut saattoi lunastaa suoraan kotimuurien suojusta. Myös orjakauppiaille tilanne oli suotuista, vaikka he olivatkin pakotettuja soudattamaan kauppatavaraa yhden merimatkan totuttua enemmän ja siten asettamaan esille laihempia ja piiskatumpia miehiä, sillä orjan elättäminen oli kallista hupia ja käsiin jäävät orjat oli järkevämpi hävittää kuin pitää leivässä ja sipulissa.

Isä etsi sopivaa orjaa ylläpitämälleen telakalle Pireuksessa. Hän mittaili asiantuntevasti hajanaisessa rivissä toljottavia orjia. Hän vään-teli muutamien katsomiensa ehdokkaiden jäseniä kovakouraisesti, jopa siinä määrin että heikompien kasvoille kirposi tuskainen irvistys. Pian heikoimmiksi todetut poistettiin listalta ja joudutettiin ihmisten katseilta piiloon piiskaa lempeästi käytellen. Kohta isä kiinnitti katseensa tuhtiin orjaan, joka mulkoili halveksien häntä kiertäviä ostajia ja vaikuttu kaikkiin puolin oman arvonsa tuntevalta ja ylpeältä.

Isä viittasi orjakauppiaille ja puhutteli tätä sanoen: ”Mitä luulet, saisikohan tuosta ruoskittua luonnetta pienemmälle?”

”Kautta Zeuksen sekä muiden yhdentoista olymposlaisen, asetutkos siinä!” uhkasi kauppias ja iski kiven murikalla vasten orjan suuta.

Orja lankesi verta yskien maahan, mutta isäntä julisti: ”Emmeköhän laske erikoishinnan tästä luupäästä. Oikein hyvä, oikein uuttera tekemään työtä ja kestävä kuin sanansaattaja”, hän mursi ulkomaalaisittain, potkaisi orjaa ravakasti kylkeen ja jatkoi: ”Eiköhän liene hinta pudonnut jo roimasti, sanotaan kuusi minaa. Tämän rehellisesti lupaa Ioustos, Akakioon poika, Samoksesta.”

”Kuusi minaa, kiskurimaista”, kauhisteli isä orjakauppiaan esittämää hintaa. Myös minä, Dionysios sekä pedagogi-orja katsahdimme ihmetellen toisiimme ja nielaisimme myötätunnosta isän rahapussia kohtaan, sillä koskaan emme olleet kuulleet puhuttavan niin huikaisevan suuresta rahasummasta ja kysymys oli sentään yhdestä työssään pätevästä orjasta. ”Kuusi minaa on karkeasti yläkanttiin”, vastusti isä, ”myymäsi tavara on laiha ja luonteeltaan itsepäinen. Mitä oikein ajattele”, hän puuskahti ja nyökkäsi seuraavan orjapiiskurin suuntaan.

Ioustos ei ollut ensimmäistä kertaa myyntipuhussa. Hän huomasi isän eleen, viskasi orjaa uudemman kerran kivellä pehmittäkseen tämän röyhkeää halveksuntaa kunniallisia ihmisiä kohtaan ja jatkoi neuvottelua: ”Kautta Zeuksen, orja souti itse itsensä Khioksesta Ateenaan ja enemmän kuin mitään muuta tässä kurjassa maailmassa, tahtoo hän tulla myydyksi, ja mikä olisikaan otollisempi paikka kuin Pireuksen laivanveistämö, piiskurinaan kaltaisenne uljas laivanvarustaja. Se olisi unelmien täyttymys entiselle persialaiselle sotamiehelle.”

Hän vilkuili tarkasti ympärilleen ja sanoi ääntään madaltaen: ”Orjan itsepintainen luonne on Haadeen työtä enkä uskalla näyttää, kuinka mukava isäntä ja orjantaltuttaja todella olen, sillä ahtaimmassakin sopessa valvovat valtion tarkastajat ja Haadeen kätyrit. Tämä lienee paras osoitus siitä, ettei mikään ole ennallaan vaan väärät jumalat hallitsevat maailman neljää äärtä, sillä missä kohtaa maailmaa toimitaan niin, että orjaa on kohdeltava kuin kukkaa kämmenellä? Ja jos lempeästi piiskalla tai kivenmurikalla hipaisen sylkevää käärmettä, ryntäävät tarkastajat kimppuuni lainvoimaisten syytöstensä kera ja saavat kaiken näyttämään siltä kuin orja olisi koskematon kuningas ja isäntä pahantekijä ja ryöväri. Myös on orjalle luettava satuja kuin lapselle ja jos suutuspäissäni ilmoitan rehellisen mielipiteeni, roikkuu tarkastaja jälleen viittäni liepeessä ja väittää minun loukanneen orjan kun-

niaa. Olkoon, kautta Hermeen, en jaksaa saarnata enempää, vie kaikki. Ryöstä vanha mies puhtaaksi. Viisi minaa!”

”Mitä vielä. Yritteliäs ja eteenpäin pyrkivä mies on kuollut miehen Ateenan valtiossa, siinä olen sentään samaa mieltä kanssasi”, kirosi isä sylkien vihansa valtion ajamaa politiikkaa kohtaan. ”Mutta persialaisesta sotavangista maksan korkeintaan kaksi minaa kuten hyvät tavat vaativat, mainittakoon silti, että kahdessaakin minassa on puolet liikaa.”

Sain tuoreeltaan tilaisuuden hyödyntää opettajan minulle opettamia taitoja. Niinpä tiesin ammattitaitoisesta työmiehen päiväansioiksi puolitoista drakhmaa. Siten sain lasketuksi, että isän ehdottama kaksi minaa eli kaksisataa drakhmaa vaatisi ahkeraltakin työmieheltä pitkästä yli sata työpäivää, jotta voisi haalia kasaan yhdestä vaivaisesta orjasta pulitettavan rahasumman. Vain harvalla yksityisellä kansalaisella oli varaa pitää orjia, sitä paitsi valtio likisti rikkaita monenlaisin ikävin velvoittein.

”Pidätkö minua spartalaisena? Kaksi minaa on sentään ennen kuulumatonta”, loukkaantui Ioustos ja pyöritteli epäuskoisena suuria silmiään. Lopulta kauppa kuitenkin syntyi ja orja kustansi isälle kaksi minaa ja viisikymmentä drakhmaa. Orjakauppias oli pakotettu luovuttamaan taiston ja laskemaan hintaa, sillä isän käytyä äänekkäämmäksi vaatimuksissaan kauppiasta kohtaan yhä useampi myyntimies oli hiipinyt apajille tarjoamaan omia palveluitaan, niin että Ioustoksella oli täysi työ töniessä heitä loitommalle ja kiinnittäessä oman saaliinsa.

Meidän lähtiessämme ja orjan hoiperrellessa kintereillämme Ioustos kiitteli ja kumarteli peräämme ja uhrasi Hermeelle kauniita runosäikeitä, jotka minäkin kuulin ja muistin mahtavaa Hermostä.

Isän seura oli meille harvinaista herkkua ja niin samoilimme aikamme kuluksi Agoran hälyssä ja tutkimme muita tarjolle kiikutettuja tuotteita. Naispuolisista orjista ahneet kauppiat pyysivät kovempaa hintaa kuin runnelluista sotavangeista ja työmiehistä, jotka olivat kyvyttömiä poropeukaloita ja joita ei hyvällä tahdollakaan saattanut nimittää yhdenkään alan ammattilaisiksi. Naiset ja nuoret tytöt puolestaan vääntelivät surunmurtamina käsiään ja painoivat päänsä häpeästä, ja ainoastaan kaltaiseni pieni lapsi, jonka mieli ei vielä ollut parkkiintunut ateenalaisten omaksumaan katsantoon, saattoi kau-

kaisesti aistia, että suru kietoi naisia khitonin tavoin ja he kaipasivat kipeästi rakkaidensa pariin. Tätä hyvää unelmaa ja mahdollisuutta he eivät enää koskaan tavoittaneet, vaan sokea kohtalo oli valinnut heille osan toisenlaisesta näytelmästä.

Kohta pedagogi-orja veti minut ja Dionysioksen loitommalle ja puhutteli meitä vakavasti, koska huomasi meidän matkivan vanhempien miesten halpamaisia temppeja ja mulkoilevan yliolkaisesti myytävien orjien perään. Hän sanoi: ”Orja ja metoiikit eivät suinkaan edusta syvintä pohjasakkaa vaan demagogi ja tyranni ovat halveksituimmat ammatit Ateenassa. Tietäkää myös, että orja on ihminen eikä työkalu, vaikkei sitä kukaan täälläpäin usko. Ja juuri siksi tämän teille opetan, että olette nuoria lapsia ja pääanne on avoin vaikutteille kuin tasoitettu vahataulu. Maailma ei näet tunne parempaa oppia, kuin että tumma ja vaalea ihminen ovat yksi ja sama ihminen, ja että hurjimmankin sota-maalauksen ja -kypärän alta paljastuu pelokas mies, jonka lapsenpäästäjä on kerran nyhtäissyt tähän maailmaan ja joka kerran täältä poistuu painaen päänsä maaäidin poveen.”

Palasimme isän luokse, joka kirosi huonoa kauppaa kopeloiden orjia, jotka vielä seisoivat korokkeella ostajien suuntaan rumasti irvistellen. Hän manasi orjia monin verroin ostamaansa tasokkaammaksi. Pian hän kuitenkin nieli tappion ja tyytyi jumalten hänelle varaamaan kohtaloon.

Vietimme ikimuistettavan päivän isän kanssa Agoran orjamarkkinoilla, mutta kun illan tullen kinusimme isää ottamaan meidät useammin mukaansa ja näyttämään meille Pireuksen telakat ja sotalaivat, puhdistautui hän kiireen vilkkaa ja karkasi sanaa sanomatta huvituksilleen.

Emme kuitenkaan osanneet surra isän käytöstä, sillä Ateena opettaa miehen ateenalaiseen tapaan, tahtoi hän sitä tai ei.

Opettajan talossa vietetty opinaika ei suinkaan koostunut pelkästä kirjoittamisesta, lukemisesta ja laskemisesta. Tähän asti olen säästynyt kirjoittamasta minulle kaikkein pyhimmästä, nimittäin urheilun opetuksesta ja – painista. Urheilun opetus Ateenassa aloitetaan jo varhaisessa iässä kuten lähestulkoon kaikkialla Hellaassa. Urheilun sano-

taan valtaavan alaa uskonnolta ja jumalilta jopa siinä määrin, että useat ihmiset tunnustavat salassa vaeltavansa Olympian lehtoon pikemminkin Hellaan urheilusankareiden kuin olymposlaisten jumalten vuoksi. Tosin, sama tauti tuntuu piirtyvän muillekin elämän aloille. maallistumisen ja yksityistymisen tauti piirtyy kaikkialle eikä pelkästään urheiluun. Kreikkalaiset unohtavat perinteensä ja alkavat palvoa kuuluisuutta.

Korkealentoisesta politiikasta en vielä tuolloin ymmärtänyt enempää kuin spartalainen ymmärtää hopeakolikoista, vaan nautin täysin siemauksin jokaisesta palestralla ja gymnasionissa viettämästäni hetkestä, ja urheilun opettelu oli minulle leikkiä ja peliä. Tuskin maltoin haukata päiväannoksena tarjottua leivänkanttä, kahta sipulia ja muutamaa oliivia, kun jo mieleni suitsi minut takaisin palestralle vastustajien jäseniä vääntelemään. Näin elämä jatkui aurinkoisena vailla murheita päivästä toiseen, mutta kun opettaja patisti meidät vahataulujen ja kirjoituspuikkojen ääreen, taivas synkistyi ja päivän hetket venyivät pitkiksi kuin olisin virunut vankikopissa.

Opettelimme urheilun alkeita paksujen muurien ympäröimällä ulkokentällä, jonka laitamuksilla gymnasionin suojelija Hermeen patfaat tuijottivat järkkymättöminä harjoituksiamme. Riisuuduimme pukuhuoneessa ja peseydyimme kylpyhuoneen jättiläismäisissä kivi-altaissa tarkaten salaa toistemme kehittyviä vartaloita. Puhdistetun ihomme sen sijaan sivelimme kalliilla öljyllä ja lämmönvaihtelulta suojaavalla hiekalla, kunnes antauduimme liikunnanopettajan armoille.

Toisinaan tahti oli kiivas ja runnoimme jäsenet helliksi ja pois niille tarkoitetuilta paikoilta, mutta silloin kun kiivaasta yrityksestä huolimatta emme onnistuneet toistamaan opettajan vaatimaa, tarkkaa tekniistä yksityiskohtaa, riisui opettaja purppuraviittansa, polkaisi vanhasti palestran hiekkaa ja osoitti kädestä pitäen, kuinka liike suoritetaan oikeaoppisesti. Näytöstä viisastuneina pyrimme matkimaan sulavia liikkeitä, mutta opettajan edelleen havaitessa epäpuhtautta tekniikassa, sivalsi hän haarapäisellä kepillä paljasta selkää. Viimeistään kepin selkään valama punainen juova kirvoitti oppijan varpaisilleen, ja varsin nopeasti tämän jälkeen hän sisällytti haastavankin tekniikan suoritusvalikoimaansa. Painettuamme näin liikkeet muistin perille ylistimme

liikunnanopettajan suurta taitoa lukuisin kumarruksin, kiitoksin ja lahjain.

Hyvä opettajamme ei suinkaan tyytynyt keskivertaiseen taitoon, vaan ennen kuin salli meidän poistua kaapimaan hiekasta ja öljystä tahmaista ihoa ja lekottelemaan lepohuoneiden penkeille, puhutteli hän meitä ankarasti sanoen: ”Totisesti on nimeni Nikandros, miehen maanpäällisen voittokulun mukaan, ja siksi vakuutan teille, nuoret jullikat, että spartalainen mies on lihaksi syntynyt Haades ja persialainen itsensä Tartaroksen syli. Taistonkentillä varautukaa siihen, että vastassanne seisovat miehistä taitavimmat. Näet heikoimmat Spartan poikasista syöstään jo lapsena Evrotasjokeen ja ainoastaan vahvimmat selvittävät tiensä sotilaskoulutukseen. Tosin Spartan laki on viisas ja oikeudenmukainen laki, sillä valtion riveissä seisovat valtion jäntevimmät miehet eivätkä suinkaan sellaiset, joiden polvet lyövät linkkuun, joille lihaa ei kerry luiden ympärille ja jotka keihään kumahtaessa kilpeen pinkaisevat pakosalalle... kuten on tätä nykyä meidän ateenalaisten laita.”

”Myös viisaan opettajan, Platonin, on kuultu puhuvan selväsanaisesti, että ihmisen ei-toivotut piirteet pitää pestä pois vallanpitäjien ohjailemalla, tavoitteellisella siitoksella. Näin maanpiiriä jäävät asutamaan ihmisen parhaita ominaisuuksia heijastelevat yksilöt”, julisti Nikandros, eikä muurien sisään leikkimään jääneessä äänenkaiussa soinut leikillinen sävy.

Nikandros tarkkasi jokaista lasta erikseen silmiin antaen sanojensa painua syvälle tajuntaan. Sitten hän kohottautui seisomaan ja lietsoi sisäämme motivaation siemeniä ankaraa harjoittelua silmällä pitäen: ”Olen valmentanut pienen iäisyyden ja lähes kaiken lienen urallani nähnyt. Kerran koittaa päivä, kun Olympian lehdossa vastaanne kyyristyy huippuunsa harjoitettu spartalainen, ja silloin teidän pitää tuntea sydänjuurissanne asti, miksi vastustajaa tulee uittaa palestran hiekassa, eikä päinvastoin. Näet spartalainen on järjeltään köyhä sotakone, jota laki kieltää harjoittamasta ammattia ja liiketoimia, ja rahan päälle heillä ei muodostu vähäisintäkään käsitystä, vaan alkeellisista kuparitangoista he hakkaavat irti maksuosuuden, jos kaupaille milloin erehtyvät. Ja näitä barbaarisia tapoja he eivät suinkaan häpeile, vaan esiintyvät ylpeinä takapajuisesta elämäntyylistään. Varuillaan heidän

väkevien käsivarsien läheisyydessä sietää kuitenkin olla, sillä aamusta iltaan he koulivat kehoaan, eivätkä he edes ansaitun lepo hetken koittaessa he eivät viitsi istuuntua maahan, koska ylellisyys on kiellettyä, ja yhä enemmän he janoavat harjoittelua ruumiidensa ravinnoksi. Mutta yöaikaan, kun laiska ateenalainen lepää ja supattelee viininhuuruisia tarinoita jumaliensa korvaan, kirkuu mielipuoli spartalainen leposijalla lihaksiaan jännitellen, sillä öisin he eivät kykene nukkumaan vaan näkevät painajaisunia ja tahtovat jokaisena hetkenä karata heikon, pelosta tärisevän vastustajan kimppuun.”

Näitä opettajan kylvämiä, hurjia uutisia pureskellen painuimme pesulle. Varmasti spartalainen oli pelottava vihollinen, mutta tulisinko koskaan kohtaamaan heitä sotakentällä taikka palestralla, sitä en vielä tiennyt. Samalla kun puhdistin pronssikaapimella ihon päälle kertynyttä hiki- ja hiekkatöhnää, jonka gymnasionin orja varastoi suuren aarteena amforaan, minua kylmäsi, enkä voinut väistää opettajan sanoja. Ensitahdit Sparta-vastaisuudelle oli lyöty. Valtion opetus oli osunut maaliinsa, sen osaan sanoa nyt vanhana miehenä.

Päivä päivältä, harjoitus harjoitukselta opin, että spartalainen on hurja vastustaja, jonka nujertamiseksi on tehtävä valtaisa määrä töitä. En kuitenkaan vaipunut epätoivoon ja paniikkiin pelottavien ennusteiden edessä, kuten niin monen muun huomasiin vaipuvan, heikko Dionysios, runopoika, mukaan luettuna. Totisesti painissa ja urheilussa ei pötkitä pitkälle pelkällä tekniikalla ja lihasvoimalla, vaan ajatusten voima lienee suurin voima ihmisessä. Ja urheilija, jos kuka, tarvitsee tuekseen mielen päättäväisyyttä ja vilpittömää innostusta jokapäiväiseen harjoitteluun. Kilpailutilanteessa urheilija ei saa pelätä ja antaa vahingoittavien ajatusten vallata mieltä, vaan juuri tärkeässä hetkessä hänen tulee virittää kehonsa parhaimmilleen. Juuri siinä hetkessä urheilija näyttäytyy elämänsä kauniina kukkana, tarttuu empimättä tarjottuun haasteeseen, taistelee kaikkensa antaen ja niin kuin liikkeet olisivat veden virtausta uomassaan. Ja tätä lyhyttä hetkeä urheilijan tulee vilpittömästi rakastaa kuin se olisi viimeinen hetki... ja sitten sepele jo painetaankin päähän.

Tällainen oppi tuntui perin yksinkertaiselta ja helpolta sisäistää, kun siitä todisti Olympian kisoissa mitellyt ja pärjännyt urheilija.

”Näin vain, *eheu*, yksinkertaista, eikö totta”, hän tokaisi muutta mutkitta. Totuus lienee kuitenkin erilainen, sillä niin kuin toinen ihminen sisäistää jumalilta osakseen valtaiset voimat tai kestävyys, on toisella apunaan järki ja mielen lujuus. Mutta vasta useiden ominaisuuksien yhdistyessä samassa henkilössä voidaan todistaa jotakin kaunista, myös taiteeksi sitä voi kai kutsua. Se on hetki, jolloin katsojan iho kohoaa kananlihalle ja kunnioitus ja ihailu värisyttävät kehoa.

4

Jo nuorena mieleeni painui muistijälki siitä, kuinka hämäräperäiseltä vaikuttaneet, vanhemmat miehet hiipivät sisään gymnasioniin, ja ennen kuin huomasimme, kiersivät he palestran vierustoja kuten sotailivat tiedustelevat vihollisen rannikkoa kartoittaen heikkoo kohtaa iskulleen. Nämä joutomiehet seurasivat silmä kovana liikuntaharjoituksia. Toisinaan Nikandros osoitti meille liikkeen itsenäisesti harjoiteltavaksi ja marssi puhuttelemaan muurin vieressä päivystäviä miehiä. Yhdessä tuumin he pyörittelivät käheriä partojaan ja punnitsivat kutakin lasta vuorollaan. Monet lapsista panivat merkille miesten hellät huomionosoitukset ja luonnon ohjaamina näyttivät heille parhaat taitonsa ja notkeimmat liikkeensä, joiden seurauksena miehet innostuivat yhä lisää ja jakoivat ylhäistä suosiotaan. Kohta opettaja kutsui miesten valikoimia poikia jykevien Hermeen patsaiden katveeseen, jossa he tuntuivat tarkastelevan nuorukaisten tulevaisuuden näkymiä. Näin jalosta toimituksesta ei suinkaan ollut kysymys, mutta sitä me lapset emme siinä vaiheessa ymmärtäneet. Säännöllisesti miehet saapuivat ja seurasivat harjoitukset alusta loppuun. Usein mukaan lyöttäytyi uusia kasvoja, joita emme heti tunnistanee, mutta vuoden kuluessa tiesimme miehet nimeltä, ja jokaisella heillä oli yksi poika suosikkinaan.

Aikojen kuluessa osa lapsista jäi saapumatta alkeisopettajan tunneille tai liikunnan opetukseen. Asiaa ihmetellessäni kävi selväksi, etteivät köyhien perheiden rahavarat riittäneet talouden ylläpitoon ja lasten oli keskeytettävä koulu juuri, kun se oli päässyt kunnolla vauhtiin. Tämä oli sängen harmillista, sillä määrättömän suuria summia opinnot eivät sentään vaatineet, ainakaan jos köyhyyttä nurkuvia opettajia oli uskominen. Juuri tässä kohtaa moni perhe löysi pelastuksen ylhäisestä suosijasta, joka lupasi kustantaa pojan kasvatuksen omasta pussistaan.

Minä olin onnekas, kuten myös Dionysios, eikä meidän tarvinnut jättää koulua ja tampata katuja vailla järkevää toimintaa. Myös kirjoittamisen ja lukemisen yksitoikkoisuuteen sain ammennettua voimavaroja urheiluharrastuksen kautta, jonka syövereihin hukuin niin istuesani koulussa kuin itse harjoituskentällä. Seurasin kiinnostuneena eri urheilulajeja, otin osaa kaikkeen mihin suinkin pystyin, ja se olikin oikein, sillä lapsen tulee harrastaa liikuntaa monipuolisesti.

Lapsuusvuosien vierähdettyä ateenalaiset viisaat jakautuvat jyrkästi kahteen eri koulukuntaan, eikä ideologinen erottelu näy pelkääntään urheilun kentällä vaan jokaisella valtion osa-alueella. Uusi suuntaus halusi nähdä urheilijan kilpailevan vain yhden, hänelle parhaiten soveltuvan lajin parissa, kun taas vanha suuntaus puolusti kehon harmoniaa, kilpailemista tasapuolisesti useassa eri lajissa. Uuden aallon hyökyessä rantaan perinteisen viisiottelun suosio hiipui, kun taas stadionin juoksu valtasi alaa, ja julistajien torvien päristessä kaikkialla haluttiin ahnaasti tietää, kuka piti hallussaan nopeimman miehen titteliä. Sen sijaan valtioon liittyvissä asioissa demagogit pyrkivät saavuttamaan kansansuosiota työntäen taakseen laaja-alaiset valtiomiehet, jotka ajasta aikaan olivat päättäneet Kreikan asioista.

Minun pitää kertoa myös Dionysioksesta. Nämä harvat sanat käykööt pätevänä todistuksena ihmisten synnynnäisestä erilaisuudesta ja heidän eriävistä lahjakkuuden aihioistaan. Minulle urheilu oli kaikkienensa helppoa ja itseluottamukseni viiletti korkealla, mutta kun Dionysioksen piti koittaa voimiaan ja pöllyttää palestran hiekkaa, kalahtivat hänen polvensa yhteen ja hän muuttui pelokkaaksi ja epävarmaksi. Ja me olimme kasvaneet saman katon alla ja toteutimme harjoittelun täsmälleen samalla lailla.

Sen verran minun on kuitenkin pakko puolustaa haurasluisen veljeni kunniaa, ettei hän suinkaan esiintynyt surkeana painijana, vaan hänen tasonsa kiikkui keskiverron yläpuolella.

Minä taasen en ymmärtänyt musiikista yksinkertaisinta säveltä ja leijonan karjuntaa oli lauluni sointi. Aina kun erehdyin raottamaan kitaani koulun runonlaulantajuhlissa tai Agoralla, ihmiset tukkivat käsillä korvansa ja viskelivät minua kivillä. Myös alkeisopettajan oli

pakko piiskata minut ihmisten nähden ja sulkea lavan taakse häpeämään, sillä musiikki ja runonlaulanta olivat kreikkalaisille tärkeää kuin politiikka ja jumalat. Mutta entäpä Dionysios! Olen varma, että itsellään Apollonilla on sormensa pelissä Dionysioksen suhteen.

Muistan edelleen ajan, kun ihmiset eivät tunteneet laululahjoni ja minun vielä sallittiin näyttäytyä lasten juhlissa. Silloin karautin ilmoille ulkoa pönttäämäni runoesityksen, ja vasta kun opettaja oli selvinnyt pahimmasta häpeän ja kiukun puuskasta ja hangannut kyyneleistä punertavat silmänsä jälleen loistaviksi, hiipi Dionysios epävarmoin askelin lavalle. Pian hän pulpautti sorean laulunsa ilmoille pelähtäen toistavansa kurjan kohtaloni, koska olimme veljiä ja teimme kaiken samalla tavoin. Mutta suuri oli yleisön ihmetys, kun Dionysios raotti suunsa ja puhalsi ensimmäiset säkeet Ateenan ilmatilaan

*Eiresione kantaa viikunoita, mukkeita leipiä,
pientä hunajakakkua, öljyä voitelemista varten,
maljan vahvaa viiniä, joka antaa humalan ja unen.*

Aistiessaan yleisön riemun ja kiihtyvät suosionosoitukset Dionysios ammensi lisää itsevarmuutta, röyhisti ylpeänä rintaansa ja kiihdytti lapsen äänensä täyteen sointiin. Ja mikä menestystarina hänen esityksestään kumpusikaan; taatusti myös isämme Panos olisi kerrankin voinut olla ylpeä ujosta ottolapsesta, jos suinkin olisi juhliin ennättänyt. Dionysios valloitti voittajapalkinnon, tarrasi loppumattomilta tuntuvien juhlallisuuksien viimein päätyttyä opettajaa viitan reunuksesta ja sopersi: ”Eikö vain musiikki olekin hieno asia, ja muusien kunniaksi esitän kauniin lauluni, en suinkaan omaa asemaa korostaakseni. Etkö silti tuominnut liian ankarasti veljeäni, Alekosta, joka on vain pieni poika ja kapoisasti vastuullinen siitä, että muusat piereskelevät hänen suunsa kautta. Mitä arvelet, oi hyvä opettaja?”

Opettaja höperehti ylpeänä arvokkaan oppinsa tulemasta ja Dionysioksen vuolaista sanoista, mutta ei kiinnittänyt minuun vähäisintä huomiota. Hän pullisteli ihmismassojen ja kateellisten opettajien edessä, vastaanotti kiitoksia ja kukkasia omasta työstään ja lausui heleästi: ”Voi, Dionysios, lapseni. Musiikki on ruokaa Hellaan

jumalille ja kaikista viisaimmin tekee ihminen, joka pyhittää elämänsä runonlaulannalle sekä lyyran soitannalle.”

”Niinhän minäkin ajattelen, kunnia Apollonille”, hihkui Dionysios, ja he aivan kuin sulautuivat yhteen, opettaja ja hänen kelpo oppilaansa. ”Voi sentään, hyvä opettaja, emmekö piakkoin kokeilisi lyyran sointia, sillä mieltäni askarruttaa suuresti, kuinka suloisesti lyyra soi? Lisäksi – kun asia nyt itsestään nousi puheeksi – rasittaa liikunta ruumiini voimia, erityisesti julma painiharjoittelu kipeyttää kyljet, niin että vain vaivoin pystyn vetämään ilmaa keuhkoihin ja laulamaan”, runoili Dionysios jatkaen typerien lauseidensa sarjaa, jotka saivat minut voimaan pahoin. Mutta Dionysios rakasti vilpittömästi musiikkia ja olisi tahtonut soittaa ennen aikojaan huilua ja lyyraa, jotka vasta myöhemmällä ikää liitettiin opetuksen kokonaisuuteen.

”Kunnia Apollonille, mutta ei hänkään voi nauttia Hymettoksen hunajaa mahan täydeltä”, rauhoitteli musiikinopettaja innokasta oppijaa ja mestarilausujaa. ”Ehkä jonakin päivänä voisimme pikaisesti yrittää, jos soitantaa niin kovasti janoat”, hän kuitenkin myöntyi ja silitti Dionysioksen innosta hehkuvia punaposkia.

Minä puolestani oksensin pahat nesteet veljeni nuoleskeleville kysymyksille ja lupasin höyhentää hänet, kunhan ensiksi joutuisimme ihmisten silmien ulottumattomiin. Myös minua sapetti, että Dionysios oli nuoleskelullaan tienannut musiikkia opetuksen riesaksi, kun taas minun harras toiveeni suuntautui voimain kehittämisen piiriin. Silmäni löivät tulta, kun jyrisin opettajalle: ”Minun puolesta voisimme unohtaa viheliäisen musiikin ja runonlaulannan. En näet tiedä mitään halveksuttavampaa kuin aukoa suuta jumalten kunniaksi, kun vielä muusat viskaavat haisevan ivan niskaani.”

”Älköön kukaan taitamaton sorkkiko musiikin tekniikkaa ja sen luonnetta”, virkkoi opettaja rauhallisesti.

Myös Dionysios puuttui keskusteluun ja virkkoi: ”On edesvastuutonta nimitellä kaikkein pyhintä, hyvä veljeni. Ei Ateena suinkaan ole pehmoinen olkisäkki musiikkiharrastuksensa vuoksi, vaan yhtä lailla Spartan kadut tihkuvat sotilasmusiikkia ja isänmaallista kuorolaulantaa. Ja ilman lempeän huilumusiikin poljentoa he eivät edes harkitse hyökkäämistä vihollisjoukon kimppuun, vaan vaativat soittajia soitta-

maan ennen kuin tarttuvat aseisiin ja rynnistävät voimainsa tunnossa eteenpäin. Ja juuri sointuisan huilumusiikin turvin spartalaiset kykenevät hallitsemaan läikkävän mielenlaatunsa sotatantereella ja säilyttämään tarkoin harkitut taistelulinjat.”

Syvällä sisällä käsitin, miksi opettaja ja Dionysios puolustivat heille tärkeää asiaa, ja myös ymmärsin heidän mielipiteidensä perustan, mutta raivo on sokeaa enkä suonut itselleni mahdollisuutta myöntää erhettä. Sitä vastoin pinkaisin juoksuun ja poistuin häpeissäni paikalta.

Ennätettyäni Meliteen ja tutuille kotinurkille piilouduin ja odotin voiton huumassa liihottelevaa Dionysiosta saapuvaksi. Kohta huomasi hänet ja pedagogi-orjan astelevan yhdessä ja kuulin Dionysioksen lepertelevät sanat musiikista ja runoista, joilla hän yritti riistää orjan luottamuksen varastettuaan kerrankin oivan tilaisuuden itselleen.

Väijyin piilossa, kunnes pedagogi-orja sulki kotimme oven ja Dionysios jäi töllistelemään kadulle pallo ja vaasi sylissään. Seurasin kuinka tarkasti hän asetteli saamansa palkintovaasin naapuruston lasten ihmeteltäväksi. Siinä samassa syöksyin Dionysioksen kimppuun ja yllätyksensä oli täydellinen. Ensi töikseni nakkasin hänen virheettömällä laululla saavuttamansa voittomaljakon likaojan pohjalle, sen jälkeen painoin yllätetyn pojan alleni maahan ja löin häntä toistuvasti vasten kasvoja, kunnes veri tursusi nenästä ja suusta ja naapurin lapset kiiruhtivat kauhuissaan koteihinsa.

Samassa tunsin orjan lujan käden niskavilloissani, kun hän kiskaisi minut Dionysioksen päältä ja antoi läksytyksen, jota en kuunaan unohda. Kuumat kyyneleet pyyhkäisivät vihan silmistäni ja samassa näin maassa makaavan Dionysioksen, kun hän yski verta ja irronneita hampaan palasia suustaan. Nöyränä noudin hänen ryvettyneen palkintovaasinsa ojasta, pyyhin lian viittani kulmaukseen ja laskin maljakon juhlavasti hänen viereensä maahan. Sitten lankesin polvilleni veljeni viereen enkä saattanut uskoa, miten julmien ajatusten valtaan olin joutunut ja kuinka sokeana hakkaavat ajatukset ylipäättään olivat kehottaneet ratkaisemaan ongelmani. Silitin hänen veren tahrimia hiuksiaan, pyysin useaan otteeseen anteeksi ja kaduin syvästi tekoani. Mutta Dionysios ei ollut minulle lainkaan vihainen, vaan muljautteli kielellään irronneiden hampaiden tyhjiä koloja ja sanoi, etteivät peh-

meiden kätösteni iskut suinkaan olleet aiheuttaneet kipua, pikemminkin muutama terävä osuma vasten kasvoja oli hälventänyt sumuverhon hänen ajatustensa tieltä. Lopulta hän myönsi, että oli kateellinen minun jumalalliselle taidolleni painissa ja tahtoi sen vuoksi maksaa velkansa voittamalla runonlaulannan.

Silloin vilkaisin epäuskoisena lapsen nyrkkejäni ja kaduin etten ollut takonut voimieni takaa, vaan jokin pelko sisälläni oli pidättänyt minua. Pedagogi-orja arvasi ajatukseni ja työnsi minut syrjään antaen Dionysioksen kompuroida rauhassa jaloilleen. Orja moitti minua muistuttaen, että musiikki on pyhä asia pohjoisesta etelään, idästä länteen, ja parempi minun oli oppia nauttimaan musiikin tarjoamista sävelistä, jos olin aikeissa asuttaa Hellaan maanpiiriä. Myös äitini Erika työnsi nenänsä pihalle ja kuultuaan mitä oli sattunut, torui minua ja sanoi, ettei ihmisiä tohtinut lyödä, ei edes Dionysiosta, vaikka hän olikin aviottomasta liitosta syntynyt hetairan poika ja syntisen isäni vahingossa alkuun panema. Tämän sanottuaan hän mulkaisi halveksivasti Dionysiokseen ja painui takaisin toimilleen.

Äidin sanoista piittaamatta olimme jälleen ylimpiä ystävyksiä Dionysioksen kanssa ja painoimme kateellisuuden puuskan menneeseen. Tapaus jätti minuun kuitenkin syvän jäljen, sillä aina kun koitti se aika vuodesta, jolloin lapset alastomina ja öljyttynä soittivat, lauloivat ja kilpailivat kymmenen eri fylen välisessä kuorokilpailussa, minä hakeuduin syrjään ihmisten katseilta ja suljin korvani säällävältä ulinalta, joksi laulun ja soiton kateudessa mielsin. Mutta Dionysios paistatteli ihmisten suosiossa räpytellen viattomasti suuria silmiään. Hänestä pystyi aistimaan kauas, kuinka mainiosti hän tunsii lähes rajattomat taitonsa, ja aina ei tarvinnut edes pyytää, kun hän jo oli valmis osoittamaan ihmisille suuren taitonsa ja lauloi heille pätkän Homerosta.

Vaikka Anthesterion-kuu vierii vierimistään ja monet vapaapäivät ja lasten kilpailut piristivät koululaisten arkea, minusta ei kasvanut intohimoista musiikin harrastajaa. Kokemuksista päättäen olen varsin keho ihminen muusien silmissä. Tämän häpeän vuoksi en musiikista montaa riviä tahdo kirjoittaa, vaan kyseinen vapaan taiteen alue jääköön toisten ihmisten kuvailtavaksi.

Yhtenä monista lomapäivistä minua ja Dionysiosta kuitenkin kohtasi iloinen yllätys. Isäni Panos oli langettanut pedagogi-orjan tehtäväksi uusien työmiesten etsimisen. Kevät oli näet jo pitkällä ja isän solmittua runsaasti merentakaisia vienti- ja tuontisopimuksia hän oli pakotettu kohentamaan laivojensa kuntoa ja palkkaamaan päteviä työmiehiä telakalle sekä juoksevien asioiden hoitoon.

Heti aamun valjettua tervehdimme Zeusta uudesta päivänkoitosta ja altistimme ruumiimme pitkälle vaellukselle. Ensin tupsahdimme Kolonoksen Agoralle, jossa massiiviset työttömien joukot jo vartoitvat, tönivät ja tappelivat keskenään ja tarttuivat jokaista parempiosaista ohikulkijaa vaipasta valittaen kurjaa osaansa sekä anellen työtä hengenpitimikseen. He ihmettelivät myös Akropoliin rapistuvaa tilaa ja puhuivat keskenään, etteikö edes pientä rakennusurakkaa ollut tiedossa, jonka toteuttamiseen heidät olisi voitu valjastaa. Suureen ääneen he parkuivat ja kirosivat valtion johtoa lepsusta politiikan hoidosta ja johtajuuden puutteesta. Eikä näköpiirissä haiskahtanut edes mehevää sotaa, jolloin heiveröisimmällekkin miehelle keksittiin tärkeä käyttötarkoitus, koska Ateena poti edelleen veren vähyyttä.

Työttömiä miehiä parveili Kolonoksessa hurja määrä. Suomut putosivat ihmisten silmiltä vasta heidän todistettuaan Ateenan todellisen tilanteen omin silmin. Ken ei kuunaan osunut aamuvarhaisella Kolonokseen, saattoi helposti ummistaa korvansa valtion ongelmilta ja tuudittautua ajatukseen Ateenan ikuisesta ylivoimasta niin sodassa kuin rauhassa.

Minun, Dionysioksen ja orja-Zoltarin lisäksi Kolonoksen Agoraa kiersi lauma valtion ja isäntiensä palkkaamia orjia etsimässä soveliaita työmiehiä kuka mihinkin virkaan. Joillakin harvoilla kävi satumainen tuuri ja mittavampien projektien puuttuessa he pääsivät koristamaan Akropolista. Sen vuoksi kullanalajia ja norsunluusorvareita ei tällä kertaa tuntunut lykätävän, vaan maalarit ja värjärit, puusepät, muotINVALAJAT sekä kivenhakkaajat nappasivat harvat työpaikat heidän nenänsä edestä. Monet ylhäiset isännät tarvitsivat tämän lisäksi ajureita ja kuormarenkejä sekä pyörä- ja vaunuseppiä palvelukseensa, kun taas isälteni oli koitunut pikainen tarve pätevistä luotseista ja laivanrakentajista, jolle hän tarjoaisi muutaman kuukauden pituista pestiä kullekin.

Vielä palkkasimme isän laskuun yhden leipuriorjan, jonka tehtävä oli ruokkia työmiehet Pireuksen telakalla, jonne suuntasimme seuraavaksi. Isä oli nuuka mies eikä edes muulien vetämiä vankkureita hän raaskinut järjestää vuoksemme, joten meidän ei auttanut muu kuin koota työmiehet yhteen jonoon ja vaeltaa jalkaisin Pireuksen satamaan, jonne matkaa kasaantui kaikkiaan kolmekymmentäviisi stadionia*. Lähtiessämme köyhät miehet repaleisissa ja sotkuisissa vaiפוissaan heittäytyivät jalkojemme juureen, rukoilivat meitä ja vannoiivat tekevänsä työn edullisemmin ja laadukkaammin kuin juuri palkkaamamme miehet. He myös haukkuivat vieressämme astuvia työmiehiä pettureiksi ja valtionvihollisiksi, jotka ryöstivät mallikelpoisten kansalaisten leivän, mutta kun pysähdyimme kuulemaan heidän huolia, astuivat juuri palkkaamamme työmiehet esiin ja vaiensivat kilpailijoidensa puheet nyrkein ja potkuin.

Lävistimme Pireukseen johtavan portin ja seurasimme aina satamaan saakka jyhkeinä kohoavia pitkiä muureja, joita kutsuttiin pohjoiseksi ja eteläiseksi muuriksi ja jotka oli rakennettu stadionin† etäisyydelle toisistaan. Muurien välissä kiemurteli leveä ja hyväkuntoinen sotilastie, jonka hyödyllisyyttä sotien tai piiritysten puhjetessa ei voinut ylikorostaa. Näet Ateenan merimahti hipoi jälleen menneiden aikojen loistoa, ja kasvavan laivaston nimeen vannoen elintarvikehuollon uskottiin hoituvan mereltä käsin ja sitä myöden pitkien muurien suojissa. Meidän ei kuitenkaan tarvinnut astua sotilastietä, sillä rauhan aikana ateenalaiset käyttivät pitkien muurien pohjoispuolelle poljettua tienpätkää.

Orja johdatti meitä kelpo vauhtia eteenpäin ja niin ennätimme Pireukseen juuri päivän kuumimman hetken aikaan. Isä seisoి karsimättömänä meitä vastassa ja nuhteli pedagogi-orjaa tämän hitauden vuoksi sälyttäen kuljetuksen myöhästymisen yksin hänen syykseen. Kuuliainen orja ei edes yrittänyt puolustaa itseään vaan nyökkäsi nöyrästi ja osoitti isälle lepäämään heittäytyneet työmiehet. Isä kirosi ja pyöritti vinhasti päätään nähdessään telakalle hankitun mieskatraan loikoilevan maassa ruohonkorsi huolettomasti suunpielessä roikkuen.

* Noin 7 kilometriä

† Noin 200 metriä

”Poseidonin nimeen, ylös jokainen sorkka. Pireus ja Panoksen telakka ei ole mikään lepomaja, ja ettepä mokomat arvanneet millaisen ikeen niskaanne saitte, kun erehdyitte työmarkkinoille, sillä tyhmäkin sen näkee, että kätenne ovat siloiset kuin lapsella ja vain viiniä ja viiniltä tuoksahtavaa politiikkaa on entinen elämänne pullollaan. Nyt asioiden kulku muuttuu”, hän jylisi ja nyhti ruohonkorret yksi kerrallaan miesten suista polkien ne jalallaan maahan. Mutta kaksi laiskimmaksi katsomaansa miestä hän erotti samoin tein, määräsi heidät seisomaan vierekkäin laiturin reunalle ja tönäisi äkkiarvaamatta syvään veteen.

Isä viittasi henkensä hädässä räpiköivien miesten perään ja karjui: ”Olkoon tämä opetuksesi, sillä näin käy jokaiselle, joka ei suorita hänelle laskemaani osuutta.”

Hyttävän esityksen todistettuaan työmiehet valahtivat pelosta valkeiksi ja kiiruhtivat mukisematta isän perään, kun tämä ohjasi jokaiselle etukäteen suunnittelemansa roolin ja käski miesten aloittaa työt viipymättä. Viimeiseksi hän osoitti roolin ja puitteet lihavalle leipuriorjalle. Mutta kuten olen kertonut, Panos oli nuuka mies ja leipurin ja ruoanlaittajan virka lienee ollut kaikista kehnoin virka hänen alaisuudessaan. Siksi orjan kaulaan pujotettiin laaja kehäkaulus, etteivät hänen ahneet kätensä ylettäneet viemään vähäiä ruoanmuruja suuhun asti. Tällä isä varmisti ruoan riittävyyden ja sen, ettei ruokahuollosta vastannut orja päässyt turpoamaan muodottomaksi ja työkelvottomaksi kuten yleensä oli tapana.

Orja, kohtaamansa nöyryytyksen selvittyä hänelle, ei suinkaan kehunut isän viisautta ja vainua talousasioissa, vaan levitteli käsiään, reuhtoi korkeaa kaulusta kaulassaan ja mutisi tähän tapaan: ”En totisesti arvannut kuinka kehnolla tolalla ovat Ateenan ylhäisten asiat. Parempi minun lienee karata ja etsiä uusi isäntä vaivoikseni, sillä ainiaan on leipurin virka ollut parhain kaikista orjan töistä, sillä tokihan ruoankeittäjän pitää soppaansa maistaa, ettei raavaiden työmies-ten tarvitse pettyä murkinaan. Ja taatusti on niin, etten ilman rienaavaa kaulusta maistaisi paljoa enempiä kuin maha vetää, sillä vuoden ja toisenkin olen kitunut nälässä ja lapsikin sen tietää, ettei pitkän nälkälakon jälkeen ole soveliasta syödä maha täyteen.”

Isä ei kuitenkaan välittänyt orjan valituksesta vaan vilautti nopeasti puukeppiä, minkä seurauksena orja sulki suunsa ja riensi ruokasammioiden ääreen.

Niin työt lähtivät rullaamaan tuoreiden voimien häärätessä verssaalla ja aiemmin Agoralta pyydystämämme orjan ammattilaisen silmän tarkkailussa. Viimein hermoromahduksen partaalla killunut isä huokaisi helpotuksesta havaitessaan työn edistyvän mallikkaasti ja kumartui minun ja Dionysioksen ylle. Isä oli sittenkin painanut hartaan pyynnön mieleensä ja järjesti meille vierailun Pireuksessa, niin että voisimme tutustua hänen työhönsä ja tuntea uljaiden sotalaivojen mahdin jo siinä vaiheessa, kun ne vielä seisoivat keskeneräisinä telakalla odottaen arvokasta vesillelaskua.

”Poseidonin ja muiden suotuisten jumalien nimeen, olette vinhaa vauhtia varttumassa miehiksi”, isä virkkoi ja taisi viimein huomata itsekin, ettemme enää olleet avuttomia pikkupenikoita, jotka laskevat sääliittävästi alleen. ”Pitäkää silmänne auki, pojat, sillä tahdon nyt osoittaa teille millaista on miehen työ täällä Ateenan satamassa.”

Näin puhuessaan hän kohteli meitä kuin vertaisiaan miehiä, mutta tokaisi edelleen päätään pyöritellen: ”Kuskasittekin minulle melkoiisia työmiehiä, Zeus heitä armahtakoon.” Moitittuaan ensin meitä hän kuitenkin iski silmää ja jatkoi: ”Tiukalla kurilla ja armottomalla työtahdilla uskon koulivani nämäkin miehet, vaikka he ovat oppimattomia ja laiskoja vätyksiä vailla työvuosien hiomaa ammattitaitoa.”

Samassa kuulin kepin läiskeen isäni sanojen vakuudeksi ja kokemuksesta tiesin, että juuri keppi opettaa ihmisen puurtamaan kiitoksen eteen.

Isä pani merkille kivuliaan ilmeen lastensa kasvoilla, kun keppi iskeytyi työmiesten hartioihin. Silloin hän johdatti meidät kauemmas: ”Kunnia Poseidonille, katsokaa merta, sillä pian myrskytuulet laantuvat ja voin lähettää laivat kaukaisiin maihin”, hän huudahti pirteästi ja loi helpottuneen katseen sinisenä helmiäisenä välkkyvälle merelle.

Kevätuulten pehmeiden aistivat karkeissa partakarvoissaan myös Ateenan merimiehet, joiden parkkiintuneet vaistot herättivät heidät huilutyttöjen kainaloista juuri parahiksi, kun laivat suuntasivat yli syvien vesien. Päiviä laskien ja velkojaan kiroten he käyskentelivät yhä

lähempänä meren rantaa ja odottivat kuumeisesti, milloin meri olisi purjehduskelpoinen. Isä naurahti merimiesten remuamista, itse aiheutettua kurjuutta ja totesi, ettei sopimuksia heidän kanssaan kannattanut tehdä aivan vielä, vaan oli järkevää odottaa, että luotsien velat kasvoivat niin suuriksi kuin suinkin mahdollista, jolloin he olivat helppo, mutta ennen kaikkea edullinen saalis kenelle tahansa laivanvarustajalle. Tosin odottaminen ei ollut aivan riskitöntä vaan muodosti oman taiteen lajinsa, sillä luotettavimmat miehet olivat kysytyjä kuten millä muulla alalla tahansa, ja pätevän laivanvarustajan piti kyetä haistamaan otollinen hetki sinetöidäkseen edulliset sopimukset.

Panos johdatti meidät takaisin verstaaseen, jossa uudet merikelpoiset, Traakian vahvasta puusta veistetyt laivat valmistuivat pikavauhtia. Esiteltyään päällisin puolin paikkoja hän sanoi: ”Laivanvarustajan ammatti lienee hienoin ammatti halki Hellaan, sillä suuri osa Ateenan kaupasta tapahtuu meriteitse ja se ken hallitsee merta, sanelee säännöt myös maissa.”

Yhtäkkiä isä ojensi kätensä olalleni osoittaakseen isällistä hellyyttä, mutta säikähdin ja irtauduin hänen otteestaan, niin oudolta hänen kosketuksensa tuntui. Isä joutui hetkeksi hämilleen, mutta ymmärsi nopeasti, ettei hänen kannattanut leikkiä enempää kuin mitä oli edeltävillä teoillaan ansainnut, ja luottamus tuli hankkia pieni askel kerrallaan. Hän ei kuitenkaan luovuttanut vaan yritti paikata soimaavaa sydäntään ja hyvittää vuosia jatkuneiden, yöllisten seikkailuidensa ja pienten lastensa laiminlyönnin seuraamuksia. Hän katsahti kysyvästi pedagogi-orjaan, joka nyökkäsi isälle hyväksyvästi.

Häpeillen isä hapuili käteensä laivanrakentajan työkalut yksi kerrallaan ja sanoi tunnustellen: ”Varmaan ette ole näitä vempaimia ennen nähneetkään.” Sitten hän työnsi käteeni lohkeilleen kulmaviivottimen ja Dionysiokselle harpin, joita käsissämme hypistellen seuraisimme isää, kun hän kiersi orjien kourissa valmistuvaa pyöreää kauppalavaa ja paljasti sen purjehdivaksi kohti Mustanmeren vilja- ja suolakalamarkkinoita, kunhan laiva ensin paukuteltaisiin valmiiksi ja tyrkättäisiin vesille.

”Juuri merikaupan kannattavuuden vuoksi valitsin ammatin meren läheltä, jos nyt kukaan ateenalainen voi sanoa valinneensa omaa

ammattiaan. Tosin jokaisella Laurionin hopeakolikolla on kääntöpuolensa ja raskaat verot ja valtion keksimät velvollisuudet litistävät yritteliään miehen hartioita... on selvää, että laiskoissa työmiehissä piisaa vahtimista aamusta iltamyöhään ja se kaikki on poissa – muusta ajasta.” Ja niin isä tuli lipsauttaneeksi sydäntään puristavan salaisuuden kuin ohimennen.

Isän tunnustus jäi kuitenkin valjuksi, sillä pian meidän oli kiirehdittävä paluumatkalle, koska pimeä hyökkäsi Ateenan ylle ja isällä oli kädet täynnä töitä varmistaessaan kaikki tarpeelliset pikkuseikat ennen purjehduskauden alkua. Isän edustamiin tapoihin ei näet kuulunut lähestyä ihmisiä tai kysellä heidän vointiaan, läheistenkään, vaan mieluummin hän toisti omia asioitaan olettaen näin ylläpitävänsä ihmisten välisen siteen. Niin orja, minä kuin Dionysioskin valmistelimme lähtöä isän vielä kertoillessa huojentuneena liiketoimiensa suosiollisuudesta ja rahakkaista tuontisopimuksista, ja siitä kuinka hänen uljaat kauppalaivansa odottivat valmiina purjehtimaan Mustanmeren ympärystäihin, Makedoniaan ja kauas itään idän rikkauksia rohmuamaan.

Kotimatkan aikana pedagogi-orja vetäytyi erilleen meistä ja omaan hiljaisuuteensa, niin että pelkäsimme hänen menettäneen puhekykynsä, sillä normaalisti hänen suunsa ei pysynyt kiinni. Etenkin vaeluksen aikana hän versosi tarinoita, ettei matkanteko käynyt koskaan uuvuttavaksi. Tiedusteltuani varovasti asiasta hän ynähti vaisusti ja loi katseen sivuun, mutta urkittuani aikani orja viimein pyyhki silmänurkastaan kyynelien ja paljasti meille salaisuutensa, jonka juuri kohtaan meren välke ja kaukaiset maat olivat temmanneet esiin, ja jota hän joutui kantamaan sydämellään kukaties hautaan saakka.

Orja vakuutti sydämensä haljenneen kahtia, mutta uskoi silti meille surullisen tarinansa, koska olimme jo siinä iässä, että pystyimme ymmärtämään hänen sanansa.

Hän vakuutti, että kauan aikaa sitten, kuin edellisessä elämässä, myös hänellä oli ollut koti, vaimo ja rakkaat, räkänenäiset lapset monenmoisine peleineen ja kataline kujeineen. Sitten valtion tilaama hyvä sota hurjine melskeineen oli riistänyt häneltä elämän. Eivätkä

sillä kertaa edes nopeat jalat olleet häntä pelastaneet vaan hänet kiikutettiin orjaksi Ateenan tunkkaisiin kaivoksiin.

Orja manasi kaivoselämän kuolettavaa ankeutta ja sitä, kuinka hän viimein oli päässyt pakenemaan julmia isäntiään ja selviytynyt kuin jumalten siipien suojassa Theseuksen pyhäkköön, vaikka tuoreimmat voimansa hän oli puhaltanut kaivoksen kivilohkareisiin.

Hän kirosi myös toiseksi isännäksi osuneen miehen silmitöntä julttuutta maatilana töissä, mutta hymyn häivähdys poskillaan hän vannoi nykyisen arjen sentään elämisen arvoiseksi, vaikka hän ei voinutkaan kutsua itseään mieheksi, vaan viheliäiseksi orjaksi.

Viimeiset, ikuisuudelta maistuvat stadionin pätkät pohdimme kukin tahoillamme niitä hirvittäviä ihmiskohtaloita, jotka punoutuivat sangen yleisinä köynnöksinä Hellaassa. Jotenkuten, nuoresta iästä huolimatta, olin oppinut kurkistamaan orjuuden verhon taakse, vaikka valtion mielipiteen paine veti hunnun silmilleni ja taas näyttelin muiden rinnalla sokeiden teatteria.

Näiden ajatusten vaivaamina astuimme Pireuksen portista ja sukelsimme lukuisten kukkuloiden piirtämään kaupunkiin, kotikaupunkiimme, jonka virallisiin kirjoihin merkittyjä jäseniä olimme, minä ja Dionysios. Tosin seitsemää kukkulaa ei enää pimeyden kääreessä erotannut, vaan muistijäljen kirvoittamina ne ponnistivat silmiemme eteen lahjoittaen tunteen oman kodin turvallisesta lämmöstä.

Orjan vuodatus piirsi uusia kuvia silmiäni eteen. Yhä useammin huomasin hänen poskipäällään piilotetun hymynkareen ja saatoin jopa panna merkille hänen suuttumuksensa ja surun vivahteet. Joskus ajauhin pohtimaan ihmisten eroja. Mietin, miksi toinen on tavoissaan ylimielisen röyhkeä ja hälisevä herra, kun taas toinen vuoroin hymyilevä, vuoroin sureva työkalu. Työkalu, joka ei mieheksi itseään tohtinut nimittää. Tämä maistui karvaalta totuudelta pienen lapsen vilpittömässä mielessä, joka näkee yhtä lailla uhrieläimen inhimillisen puolen ja ystävällisyyden kuin erehtyy nimittämään orjaa mieheksi ja utelemaan hänen nimeään.

5

Anthesterion-kuun päätyttyä koitti Elafebolion-kuu. Kevät oli kiirinyt pitkälle ja lapsille varatut kilpailut vaipuivat taka-alalle. Hellaan karu luonto työnsi tuoreita versoja äitimaan povesta ja myös hartaasti odotettu purjehduskausi käynnistyi myrskyisän talven jäljiltä keikutellen Hellaan rantamille kaukaisten maiden kauppiaat, keinottelijat ja matkamiehet. Kevät virvoitti Ateenan eloon, jos se koskaan oli uneen vaipunutkaan. Kevät potki laiskimmatkin ateenalaiset kaduille ja kujille ja kevään sokea into ja uudistuvan elämän vahva tuntemus valuivat ihmismassojen läpi kaikkialle Hellaaseen.

Tähän saumaan osui kaupunkilaisten jokavuotinen Dionysia-juhla, joka oli laajuudessaan mahtavampi ja verrattomasti meluisampi versio maalaisten pienestä Dionysiasta, jonka kertaalleen olimme onnistuneet häpäisemään. Myös isäni Panos kallisteli taajaan viiniruukkua ja höperehti iloisena miehenä kotona piipahtaessaan. Hän halasi ja silitti minua ja Dionysiosta ja selitti ensimmäisten kauppalaivojensa juuri irronneen satamasta. Hän paljasti myös uhranneensa Aigeianmeren pohjassa murjottavalle Poseidonille hevosen jokaista merelle patistamaansa laivaa kohden. Niin muodoin mikään maailman mahti ei ollut riittävän voimakas estämään liiketoimien sujumista, sillä meri oli tyyni ja kauniisti helmeilevä ja hyvä purjehtijan purjehtia. Vielä hän vakuutti osallistuvansa juhlissa toimitettavaan Athenelle uhraukseen, sillä varmuus on paras lääke pelkoon.

Näin sanottuaan isä peseytyi ja kiiruhti juhlien melskeeseen, jossa hän nautti useiden päivien ajan Dionysoksen kunniaksi lauletuista dityrambeista, komedia- ja tragediaesityksistä sekä esitysten päättävistä satyyrinäytelmistä. Hän nautti myös makoisasta viinistä välittämättä siitä, että pitkä ja kylmä talvi oli köyhdyttänyt hänet rutiköyhäksi ukoksi, jolla hädin tuskin riitti varaa pikarilliseen viiniä. Mutta

rahaton ihminen on kaikista rikkain sinä hetkellä, kun viiniruukku kallistuu huulille ja päähän kihoava tunne ilmoittaa juhlien käynnistyneen.

Myöhemmin isä vakuutti pirteän juhlinnan ja kunnan kohmelon koituvan pelkästään eduksi liiketoimille, sillä kohmelo ja katumus pyyhkivät turhat harhakuvitelmat mielestä, ja kohmelon kärsittyään mies on motivoitunut mihin tahansa työurakkaan, paitsi kauppamiehen rooliin Agoralla tai valtion määräämiin Akropoliin ehostustöihin.

Koko viisipäiväisen juhlan aikana en kohdannut isää selvin päin, vaan urheasti hän kamppaili loppuun saakka, vaikkei ollutkaan enää nuori mies. Mutta katujen tyhjennyttyä neljännen päivän aamuna hän hoiperteli kotiin, tervehti Zeusta ja kaupungin muurien takaa pilkistävää auringonkehrää ja kaatui suorilta jaloilta vuoteeseen. Monta päivää isä kirosi kuvottavaa olotilaa, ja öisin heräsin hänen kauhun kiljahduksiinsa. Aamuisin hänen hoiperrellessa peseytymään hän valitti muurahaisten kiipeilevän viittansa alla ja sydämensä lyövän tyhjää, vielä hän kurkisti pelokkaasti oven raosta ja kysyi, olimmeko tietoisia mainadien läsnäolosta. Kun emme olleet nähneet mainadeja, harppoi isä takaisin yläkertaan ja painoi päänsä syvälle sängynpohjaan.

Eivätkä hänen kalloonsa mahtuneet kaupungin juottoloista kantautuvat uutiset, joiden mukaan Dionysia-juhlan loisto ja isänmaalinen tunnelataus olivat huvenneet vuosien saatossa, tai että teatterin puitteet rapistuivat rapistumistaan ja esitykset muuttuivat yhä yksitoikkoisemmaksi puuroksi. Sen sijaan ohimoaan hieroen hän vakuutti, ettei kuunaan ollut koettu hurjempia juhlia, ja varmasti esitykset kustantaneet yksityishenkilöt olivat panneet parastaan tyydyttääkseen vaateliaan ateenalaisen taidemaun.

Vaikka isäni olikin saita ja säilytti lasten kasvatustuun muiden hartioille, mainittakoon edellä kerrottu esimerkkinä hänen hyvästä sydäimestä ja siitä, että kohmelon vaivaama ihminen on altis hyvälle teoille, ja ettei isä suinkaan aina viitsinyt ruoskia hyvää Ateenan valtiota riitaisilla sanoilla.

Kuluvan olympiadin kolmannesta vuodesta* mainitsen vielä, että monisäikeinen valtapeli Hellaan herruudesta voimistui ja otti uusia askeleita. Ateena pyrki vahvistamaan voimaansa hyväksi toteamallaan laivastolla, mutta myös suostuttelemalla valtikkansa alle uutta liittoumarypäästä Spartan kasvavaa painetta ja alhaisia rajaloukkauksia hillitsemään. Näet Spartan Sfordrias työntyä kerta toisensa perään hurjine, verta ja taistoa janoavine joukkoineen kolkuttamaan Attikan ja entisten alusmaidensa ovea. Tämän vuoksi vähäpätöisten, herneen pienten valtioiden oli helppo uskoa heidän etujensa makaavan kymmenien aatteensa yhdistävien valtioiden liittoumassa, johtajanaan muinaista mahtavuutta huokuva Ateena. Näiden syiden vuoksi isänmaallinen henki kuumotti korkealla halki Attikan, eikä myöskään nukkuvaa persialaista tarvinnut pelätä siinä määrin kuin aikaisemmin.

Uusi liittouma kohtasi ensimmäiset haasteensa vain vähän myöhemmin, kun Ateena kutsutti yhteisöön mielivien valtioiden edustajat muuriensa suojiin neuvottelupöytään. Joskus aika valuttaa järkeä ihmisen kovaan kalloon, sillä mielivaltainen säädösten nuijuminen ei onnistunut, vaan Ateena oli pakotettu kuulemaan kääpiövaltioidenkin mielipiteen päätettävistä asioista. Itsepintaiset johtajat vaativat poliksilleen kukin oman äänioikeuden, johon ateenalaisten poliitikkojen oli pitkin hampain suostuttava. Useat johtajat muistuttivat edellisen liittouman virhearvioista ja käärivät tietojen kerääjien laatimat liuskat esiin väittäen, etteivät tulisi hyväksymään Ateenan sokeaa ylivaltaa Hellaan hallintoasioissa, vaikka yhteiseksi tavoitteeksi päätettiinkin Spartan sortotoimien estäminen.

Myös Spartan oli antauduttava siihen, että jokainen Hellaan polis toimisi tästä lähtien omatoimisesti ja olisi vapaa määrittämään perustuslain ylhäisten herrojensa oikeuksia varjelemaan. Ja valtiomuotona ei suinkaan tarvinnut esittää Ateenassa hyväksi todettua demokraatista järjestelmää, joka sekin horjahteli maailman tuulissa. Vielä kovin varovaisesti pilkistävää ateenalaista mahtia rajaamaan asetettiin säädös, jonka mukaan ateenalaiset eivät saaneet omistaa maata yhdenkään liittosopimuksen allekirjoittaneen valtion alueella, eivätkä aset-

* 378–377 eaa.

taa niihin valvovia komissioita puhumattakaan muunlaisesta alueen miehittämisestä. Tähän ateenalaiset varsin oikeutetusti huomauttivat, että poltettu maa on parempi kuin ei maata ollenkaan, sillä parhaiten he sen itse tiesivät kärsittyään veljessodan kauheudet. Näet uudestaan istutetut oliivipuut olivat vasta hiljattain alkaneet tuottaa runsaampaa satoa, niin että sadosta riitti vientiin asti.

Ateena pyrki siis pelaamaan Hellaan ikuista peliä siinä missä Spartakin, mutta vielä aika ei ollut kypsä siihen, että hedelmät pystyisi poimimaan.

Mikään neuvotteluvaltti ei kuitenkaan auttanut, ja kaikesta näki, että Ateena pettyi sopimuksen tiukkoihin ja omapäisiin ehtoihin, joiden mukaan se ei enää voinut mielivaltaisesti kurittaa niskuroivia valtioita tai ohjailia näiden politiikkaa parhaaksi katsomallaan tavalla. Tästä seurasi suoraan se, että tulevaisuus vaati kulkemaan kiertotien kautta, jos asiat haluttiin pistää liikkeelle. Mutta toisaalta, milloin menneisyydesäkään yksikään suurvalta tai mikä tahansa valtias olisi kunnioittanut allekirjoitettuja sopimuksia yhtään pidempään kuin sen omalle edulle oli soveliasta? Sentään Ateena onnistui rakentamaan vähäisen puskurin Spartan pelotteeksi, mikä huojensi strategieng, virkamieng ja korke-arvoisten yksityishenkilöiden asemaa heidän varjellessa suuria omaisuuksiaan. Torit, kujat ja juottolat puolestaan kuhisivat väkeä, ja uudesta liittoumasta iloittiin vilpittömästi, ja kadunmiehelle sopimuksesta välittyi kirjoittamaton viesti, jonka mukaan Ateena pyrki jälleen kapuamaan korkealle jalustalle, vanhaksi kunnon Ateenaksi, ylvääksi Ateenaksi, joka pian kurottaisi koko tunnetun maailman hallitsijaksi.

Vuosi kääntyi seuraavaan ja kuumiin kesä painui taakse. Neljäs vuosi käsillä olevasta olympiadista* oli muistiinpainuva vuosi monestakin syystä, mutta erityisesti siksi, että minulle ja Dionysiokselle suotiin pienempi sisko.

Äitini Erikan pinkeäksi palloksi venähtänyt vatsa paisui paisumistaan ja yksikseen hän huokaili gynakeionissa läpi kuumien kesän. Hän sively yhä tiukemmaksi pingottuvaa vatsanahkaa, hyräili hellästi kauniita

* 377–376 eaa.

lauuja ja kuiskaili synnytyksen suojelija Heran nimeä tuskaa tihkuvilla huulillaan. Mieleltään herkkä Dionysios jäi usein äidin viereen istumaan, ja luulen heidän kylmäkiskoisen suhteensa hetkellisesti syventyneen Dionysioksen vilpittömän lapsenrakkauden helliessä äidin sydäntä.

Isä sen sijaan liikuskeili rauhattomasti pitkin kesää ja sitä kiivaammiksi kävivät hänen askeleensa mitä suuremmaksi turposi äiti-Erikan maha. Myös isä huokaili, raapi päätään ja luki useaan otteeseen päiviä ja kuunkiertämiä taaksepäin varmistuakseen asioiden tilasta, mutta aina hän sekosi laskuissaan, kirosi ja vajosi lannistuneena maan rakoon. Edes yöllisillä retkillään hän ei enää juossut vaan vuodatti hikeä ja kyyneleitä ratkaisemattoman tilanteen vuoksi. Iltaisin kuulin hänen hiipivän gynakeionin ovelle ja kuiskailevan pahaenteisiä kysymyksiä äidille, mutta tällöin valpastui myös pedagogi-orja makuunurkassaan, hiipi isän luokse ja kehotti isää siirtymään yläkertaan. Eikä isä viitsinyt nostaa kättä luotettavaa orjaa vastaan, vaan kääntyi kannoillaan ja suori miettelijänä omaan kerrokseensa.

Viimein äidin maha oli turvonnut riittävästi ja koitti synnytyksen aika. Dionysios kyljessäni kiinni kurkin oven raosta hektisiä tapahtumia, mutta suoritetuista toimenpiteistä en halua kirjoittaa sen enempää, kuin että minullekin maailmanvalon osoittanut lapsenpäästäjä huhki illan ja yön, ja aamun sarastaessa Panoksen ja Erikan perheeseen lukeutui minun ja Dionysioksen lisäksi nykerönenäinen tyttövauva.

”Etupäässä Heran, mutta myös kaikkien muiden suosiollisten jumalien nimeen, lapsi on terve ja kaunis ja eräänä päivänä hänestä kasvaa kätevä villankutoja kuten äidistään”, ylisti lapsenpäästäjä ennen kuin vaati kiskurimaista palkkiota vähäisestä työstään.

Isä viskasi reunoistaan kuluneen hopealantin lapsenpäästäjän leveään kouraan, raahautui mitä vastenmielisimmin ulos ja kiinnitti villanauhahan ulko-oven yläpuolelle. Sitten hän astui takaisin sisään, kumartui edessämme ja puhisi: ”Totisesti, villankutoja... voihan Haades sentään. Heraa meillä on kiittäminen aiheutuneesta sotkusta enkä totisesti tiedä kuinka minun pitäisi toimia pelastaakseni häpeään poljetun maineeni.”

Orja ja äiti parahtivat kuin yhdestä suusta, että kolme on täydellisyyden vertauskuva, ja tytöstä varmasti koituu enemmän hyötyä kuin harmia, kunhan ensimmäiset lapsuusvuodet valuvat ohitse. Orja myös

lupasi auttaa lapsen hoidossa parhaan taitonsa mukaisesti, niin että isä voisi maltillisin mielin juoksennella töillensä sekä Pireuksen ilotaloissa, mikäli rahat kylmän talven jälkeen kyseiseen puuhaan riittivät.

Käsillä oli Thesmoforian aika, ja tankattuuan päänsä hyvään humalaan ja häpäistytään itsensä ja perheensä jokaisena juhlan kolmena päivänä, isä palaili alakuloisena kotiin. Mutta kutsuakseen kadotettua itsevarmuutta takaisin ruumiiseensa, isä noudatti ja avasi viiniruukun ja hörppäsi sen kertakulauksella pohjaan. Silloin päättäväisyys palasi häneen, hän hälytti perheen kokoon ja julisti päätöksen, jota kaikki olimme salaa pelänneet: ”Silläkin uhalla, että kolme on pyhä luku... mutta toisaalta, pelastaakseni maineeni ihmisten silmissä, ei minulle ole jätetty muuta vaihtoehtoa kuin sulloa tyttövauva ruukkuun. Mielelläni koristaisin oven kamanaa puhtoisella oliivinoksalla, sillä Ateena tarvitsee riuskoja miehiä muuriensa puolustukseen, kun uusi, sääliittävä meriliitto riistää Ateenan viimeisenkin mahdin Hellaassa.”

”Mutta”, puuttui pedagogi-orja puheeseen, ”lapsi on syntynyt ja ennättänyt nähdä maailman valon. Tyttö on verta ja lihaa, ja yhtenä päivänä hänen elämänsä koituu siunaukseksi, sillä juuri naisia Ateena tarvitsee uudistaakseen vanhaksi kuihtuvan verensä”, hän takelteli hysterisenä mutta käsittäen, ettei mitään ollut enää tehtävissä isän kerran muodostettua mielensä.

”Aivan niin ja siunaukseksi hyvinkin”, herjasi isä ilkkurisesti. ”Laskupääni lienee heikko ja sekaisin, näet vuosikausiin en ole vaimoni Erikan löysään lihaan kajonnut, sillä maalattujen huilutyttöjen ihanat sävelet ja jumalaiset vartalot ovat lumonneet herkän mieleni. Sitä en sentään tiedä, lieneekö Dionysos voimissaan tehden jumalallisia taikvojaan, niin etten humalapäissäni ole huomannut mihin reikään olen fallokseni tuikannut.”

Orja lehahti punaiseksi kuultuaan isän epäilykset, mutta hän ei enää uskaltanut puhua vaan vaimensi suunsa, sillä Ateenassa nainen lukeutui miehen yksityisomaisuudeksi vanhojen täydellistä kuuliaisuutta miehelleen.

Isä jatkoi sinetöiden päätöksensä: ”Ei ole yhdenkään ihmisen eduksi, vähiten syntyneen tyttövauvan, etten uskaltanut päättää raskautta keskeytyksen vielä ollessa ajankohtainen.”

Niin isä käski kuumia kyyneleitä nieleskelevän Dionysioksen jäädä kotiin auttamaan toimenpiteissä, joilla asumus puhdistettaisiin synnytyksessä aiheutuneesta saastumisesta. Minut ja pedagogi-orjan hän määräsi apumiehikseen, vaikka orja yrittikin luistaa vastuusta vedoten lukuisiin kodinaskareisiin ja saastevaurioiden korjaamiseen. Vastahakoisuudesta huolimatta myös orjan oli taivuttava hänelle langetettuun kohtaloon. Ja niin hän isän armotonta käskyä noudattaen laski tuhisevan tyttövauvan hellävaraisesti Panoksen hankkimaan syvään saviruukkuun turskahdellen tuon tuostakin hallitsematto- maan itkuun.

Isä tarkkasi orjan toimia vetäen omat johtopäätöksensä, muttei päästänyt sanaa suustaan vaan tuijotti tyhjin silmin lapsen viimeistä matkaa. Minä puolestani tutkin toimenpidettä kylmästi ja lohduttau- duin tiedolla, että näkemäni oli vain perinne ja isäni päätös kaikin puo- lin oikein, sillä etenkin rikkaisiin perheisiin syntyneiden tyttöjen koh- talo oli ajasta aikaan päättynyt syvän saviruukun pohjalle, eikä tavalle mahtanut enempää kuin ihminen ylipäätään mahtaa jumalten asetta- malle tahdolle.

Mutta isäni huomaamatta sijoitin pienen, äitini tarpeista pihis- tämäni kangaspalasen ruukkuun, siskoni pienen ruumiin alle. Kan- gaspala oli vaaleanpunainen ja hyvin kaunis väritään. Se oli minun vähäpätöinen lahja siskoni ainoalle matkalle, jonka hän tässä kurjassa maailmassa sai suorittaa.

Niin tapahtui, että jätimme saviruukun heitteille, ja siro saviruukku oli pienen siskoni hauta isän vakaan päätöksen mukaisesti. Ainoastaan neljä päivää ennätti siskoni elää tässä kurjassa maailmassa. Ja neljän- tenä päivänä, joka sekin on pyhä luku, hän menehtyi ja kohtasi juma- lansa jossain ajan ja paikan tuolla puolen, niin minulle on kerrottu. Kotiin palattuamme tihrusilmäinen Dionysios veti minut luoksensa, sillä hänen pöhkö sydämensä oli pakahtua surusta ja hänen oli pakko jakaa tuskansa jonkun kanssa.

”Auta minua, hyvä veljeni, sillä en saata ymmärtää mikä Haadeen oikku on myrkyttänyt isän pään”, hän nyhyttyi, ”ja nyt rakas peda- gogi-orja ja äiti huokailevat mustan surun kourissa, ja maailma var- masti loppuu tähän päivään.”

”Mistä tarkalleen ottaen puhut, Dionysios?” tivasin ja huomasin, että kokonaiskuvasta puuttui palanen.

”On enemmän kuin selvää, ettei orja tahtonut irrottaa otettaan tyttövauvasta. Myös kuolemasta ja oman elämänsä tuhoamisesta olen kuullut hänen kuiskailevan”, parkui Dionysios maailman lopun edellä. Hän keräsi kuitenkin rohkeutensa ja jatkoi silmät vuotaen: ”Hänellä ei ollut valinnan mahdollisuutta vaan hän oli pakotettu kumartamaan päänsä isän julmuuden edessä ja hyväksymään pahin mahdollinen. Voitko kuvitella, Alekos. Tyttövauva kuuluu pedagogi-orjalle”, hän sai viimein soperretuksi ja lankesi kaulaani kastellen viittani kyyneleillään.

En voinut kuin silittää herkkää Dionysiosta ja sadatella omaa tyhmyyttäni, sillä yksinkertainen Dionysios oli juuri paljastanut silmiäni edessä kuukausikaupalla piilossa eläneen totuudenkudelman.

Seuraavan aamun valjetessa pedagogi-orja oli kadonnut jälkeä jättämättä, mutta kyselyämme hänen peräänsä isä ja itkemisestä nuhrinen äiti vain kohauttivat jurosti olkapäitään eikä kumpikaan suostunut pukahtamaan halaistua sanaa. Silloin katkeroiduin Zoltarille ja inholla muistin hänen salasuhtettaan ja petturuuttaan hyvää isääni, Panosta, kohtaan.

Olin isäni poika, kirosin pyhästi, ja päätin, että turha oli ihmisen pullikoida kohtalooaan vastaan. Petturimainen orja saisi astua omia polkujaan missä ikinä hän kuljeksikaan. En koskaan tahtoisi nähdä hänen säällittäviä silmiään edessäni enkä enää ymmärtänyt, kuinka keran suljin silmäni ja haltioiduin hänen typeristä tarinoistaan. Kovetin sydämeni ja yhä selvemmin minussa vahvistuivat sekä koleerinen että melankolinen elämänneste.

Dionysios suhtautui asiaan kuitenkin toisin, ja hänen herkkä runonlaulajan luontonsa koki kovan tärskyn työntäen esille yhä herkempiä ja ailahtelevaisempia piirteitä. Tämän vuoksi hänen elämän nesteekseen määrittyivät melankoliaa ja flegmaattisuutta huokuvat nesteet.

Pienen siskoni heitteille jättäminen ja kuolema, jotka piilotin sisälteni, muodostivat minun elämälleni traagisen käänköskohdan. Tähän tapaukseen katson myös lapsuuteni päättyneen. Samassa rytäkässä menetin uskollisen pedagogi-orjan ystävyyden. Orja oli opettanut

minulle tuhat ja yksi tarinaa, mutta petyin viime kädessä hänen halpamaiseen petturuuteensa, niin kuin vain nuori poika voi pettyä.

Surun ja hämmennyksen harmaannuttaman talven jälkeen koitti taas kevät. Seuraavana kesänä oli taas Olympian kisojen aika, kun sadas olympiadi oli ensin vaihtunut sadanteenensimmäiseen. Jälkimmäisen olympiadin avausvuosi* jää aikojen lehdille Thourioin Damonin urotekojen tähden. Hän on niitä harvoja ja erikoislaatuisia urheilijoita, jotka pystyivät kestäämään paineet ja uusimaan stadionin juoksussa saavuttamansa Olympian voiton vielä seuraavissa kisoissa. Ja näin jatkui, kunnes sadansissakolmansissa Olympian kisoissa maan äären kiireimmäksi mieheksi seppelöitiin kotikaupunkiani Ateenaa edustanut Pythostratos. Vielä kun mainitsen, että nyrkkeilyn voiton korjasi tililleen Labaks Lepreonilainen, ihmiset kykenevät palauttamaan tuon vuoden mieleensä ja kutsuvat sitä hyväksi vuodeksi, vaikka minä en omalla kohdallani niin voikaan tehdä, kuten pian kerron.

* 376–375 eaa.

**Kirja saatavilla
kustantajan
verkkokaupasta
www.docendo.fi sekä
hyvinvarustelluista
kirjakaupoista.**

Muodoton savimurikka muuttuu tulen polttavassa leimussa kauniiksi ateenalaiseksi ruukuksi, mutta jos tulipätsi lietsotaan liian kuumaksi, ruukusta tulee hauras ja se särkyä ennen aikojaan. Niin särkyä myös ihminen, jos hänen rajansa ylittyvät liian usein, mutta tulipätsin kaltaisessa äärimmäisen kovassa paikassa hän huomaa, mitä todellinen kokemus merkitsee. Suojattejaan Olympian kisoihin ohjailevien valmentajien hyppysissä asuu vuosisatojen saatossa kehittynyt taide, herkkyyä erottaa toisistaan riittävän kova ja liiallinen lietsonta.

Ateenalainen Alekos, painija, valmistautuu Hellaan suuriin kilpailuihin, mutta kohtalolla on hänen varalleen paljon muutakin. Kreikan polisten valtapeli vie nuorta atleettia sotaleireihin, viinitupiin, filosofian syövereihin ja maailmalle aina Persian suurkuninkaan hovia myöten.

ISBN	
978-952-291-801-7	
KL 84.2	
www.docendo.fi	
9 789522 918017	

Ulkoasu: Päivi Veijalainen / Huhtikuu

